

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL VIII.

1 Aprilie 1874 — 1 Martie 1875.

Redactor: *Tacob Negruzzi.*



IAȘI, 1875.
TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Franța și Spania 25 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an întreg; în Iași la Tipografia Națională și la redacțiune, în București la librăria Socceș et Comp.; în toate celelalte orașe din România a birourile postale.

BOERI și CIOGOL.*)

Comedie în cinci acte în prosă.

(Urmare și sfârșit.)

ACTUL IV.

(Acelaș decor, însă tustrele uși din fund sunt deschise și lasă a se vedea salonul de alături luminat pentru bal.— Pe păreți în fața publicului ambele portreturi a Împăratului Neculai și a Sultanului.—Candelabre aprinse.—Musică între culise.

SCENA I.

Princesa Luța, Postelniceasa Evgheniđi (pe o canape în stînga, planul I) *Viteazovici, Evgheniđi, Neamuș*, (joacă preferanțul la o masă mai în fund) *Tarsița* (pe un jilț în dreapta.) *Hirzobeanu* (în picioare lângă Tarsița). (În salonul de alături mai multe grupe de dame și de cavaleri. Lachei în livrea poartă tablale cu înghețate etc.)

Evgh. Protos.

Neam. Defteros.

(în toate scenele, el pîndește cu gelozie mișcărilor Tarsiței și ale lui Hirzobeanu.)

Viteazov. Nouă 'n cupe cu onori mari.

Princesa. *Mon cher Georges*, te coplimentez... Balul e splendid... Nici la Prințul Meternich, n'am văzut mai elegante toalete.

Hirzob. Azi e zioa de naștere a Lenței, Princesă... Balul e al ei, și am nădejde că ne vor face

*) Această piesă nu se poate reprezenta decât cu învoirea autorului.

cinste să vie atât Consulul rusesc cât și Mustafa Pașa.

Princesa. privind portretul din fund. A! în adevăr, ar fi trebuit să o găcesc după galeria de portreturi ce ornează salonul.

Hirzob. Așa cere politica.

Princesa. Și politeța... d-ta, ca om politic și politicoș ai simbolizat astfel amicia Protectorului cu Suzeranul nostru, alianța Rusiei cu Turcia... Bravo! diplomatule!.. cătând imprejur. Dar balul e în adevăr foarte brillant, și ceea ce-mi place a constata, este că și la noi au început a presida un ton elegant în adunări. Nu ca mai înainte când cavalerii intrau în saloane cu ciobote nevăcsuite și cu ciubuce aprinse.

Hirzob. vesel. Asta se făcea, princesă, ca un soi de omagiu cătră dame... Le tămăiau ca pe niște Dumnezeițe din Olymp.

Princesa. Frumos omagiu!.. bieteile divinități erau afumate și svēntate... rid cu toții.

Hirzob. Trebuie însă ca să mărturisim, princesă, că dacă obiceiul societății s'a mai polcit, dacă bontonul s'a introdus la noi, meritul e al d-voastre.

Princesa. Și al generației nouc crescute în străinătate... am găsit buni aucsillari în damele june și în junii cavaleri de astăzi... în bonjuriști, precum ei numiți d-voastră.

Evgh. Protos.

Viteazov. Hmm!... nouă 'n cupe cu bonjuriști mari.

Neam. Ear!

Tars. încet lui Hirzobeanu. Princesa are dragoste de bunică pentru bonjuriști.

Princesa. Ai spus vre o reutate... cu spirit, cu-coană Tarsiță?

Tars. Pardon, princesă... nu mi-aș permitarisi... am observarisit d-lui Ministru că d-nealui nu pre are a se lăuda cu protegiații d-voastră.

Princesa. Pentruce?

Tars. Pentrucă sunt nesupuși... cam tulburători...

Postel. Asta-i așa... nu sunt pre duși la biserică.

Tars. Nerespectuoși.

Princesa. Curios lucru!.. mie nu mi-au lipsit nici odată de respect... nu știu dacă d-voastră v'ați espus..?

Postel. Ba, forească Dumnezeu!.. dar eu una mărturisesc că mi-e frică de dênșii.. Aud in toate zilele o mulțime de istorii care mă sparie. . Ba seucid între ei la duel... ba catigorisesc Miniștrii... ba se laudă c'or să facă revoluții!.. Știu atâta că de câte-va nopți nu dorm liniștită.

Tars. Nici eu.

Princesa. Curios lucru!.. eu n'am nici o grijă și dorm dusă.

Viteazov. Rău faci, princesă.

Princesa. Dorm in pace, d-le Colonel, pentrucă ordinea publică este incredințată unui militar viteaz care au asistat la asediul de la Varna.

Viteazov. Hm!.. Nouă'n cupe cu onori mari.

Neam. Ear?

Evgħ. Ce noroc!

SCENA II.

Cei de'nainte, Hat. Stilpcanu.

Princesa. Vină, vcre Stefane, in ajutorul meu ca să apărăm po bieții tineri... care sunt acuzați de lucruri monstruase.

Stilp. salutând, și mergând să sărute mâna Princesei. Mai bun avocat decât d-ta, verișoară, nu pot să gădesc eu... ai trăit prin țeri civilizate și apreciezi oamenii civilisați.

Princesa. Vra să zică, ții cu minc..?

Stilp. Se înțelege... Mic-mi plac apucăturile tinerilor, deși poate unele idei a lor sunt cam nepotrivite cu starea in care ne aflăm astăzi.. dar

in sfârșit ce vreu ei?.. Vreu binele obșteșc, vreu progres.

Evgħ. Progres pripit...

Neam. Progres nebun.

Viteazov. Progres franțuzesc.

Tars. Progres obraznic.

Postel. Progres care-mi alungă somnul.

Princesa. Ha, ha, ha... sunteți admirabili...

Postel. D-ta rizi, princesă, pentrucă nu cunoști ca mine ceea ce se petrece in țerg... Barbatul meu, Evghenidi, ca postelnic, știe multe și ni-a destăinuit...

Evgħ. Taci, soro; nu divulgariși secreturi de stat.

Postel. Ce să tac?. Nu mi-ai spus însuși că a strechiat lumea și că ne găsim pe un... cum ai zis?. pe un balcon?.

Evgħ. Un vulcan.

Postel. Fie și Vulcan... că de azi până mâni poate să isbucnească o rescoală...? Ș'apoi vrefi să dorm in pace?.. N'ați observarisit de azi dimineață o mișcare mai deosebită pe uliți..? Mă dusesem la Leiba Grosu diu dughenile Metropoliei pentru ca să cumpăr o stofă de patrahire pentru biserica de la țară și deabia vezeteul a putut resbate de multă lume.

Princesa. Ce era, vere Stefane?

Stilp. Se trata la Obșteasca Adunare chestia Jidanilor, și in adevăr ulița mare era inghesuită de oameni.

Postel. Așa-i?.. și chiar astă sară viind aice la bal n'ați remarcarisit grupe de oameni pe la respinteni? se scoală agitată. Of! oiul să mor din lipsă de somn!.. am presimțiri care nu mă înșală... imi țieue urechea stingă de trei zile...

Princesa. sculându-se. Ha, ha, ha, ha!.. Soarta noastră atărnă de urechea Postelnicesei... Frumos cercel!

Viteazov. Nouă'n cupe cu cercei mari.

Evgħ. și *Neam.* Ear!.. Breee!.. sfârșesc lute partida și se scoală de la masă.

SCENA III.

Cei de'nainte, Elena ese diu dreapta in toaletă elegantă.

Princesa. Eaca și Elenuța!.. regina balului!.. Vino la mine *madmuazelă*, să te ecsaminez dacă dacă meriți titlul de regină?

Elena. se închină la adunare, apoi se apropie de Princ.

Princesa. Ean să vedem... toaleta-i perfectă,.. cuafiura de minune,.. ochii limpezi și strălucitori de veselie... față cum aş dori să o am eu insumi, ... totalul încântător!.. Vină să te sărut, ângerașule... Nu-mi pare reu de trecut când vîd prezentul așa de frumos. sărută pe Elena care-i sărută mîna.

Tars. in parte Ce anostie!

Elena. Presentul este fericit de aprobarea unei persoane care represintă trecutul in toată nobleța lui.

Princesa. cu dragoste. Scumpa mea... de mi-ai fi noră, eu ți-aș fi mamă, nu soacră... Dar se începe valțul... Treci iute in lumea plăcerilor... mergi să te admire cu toții...Nu-i locul tîu aice pintre moșnegi și... babe. privind cu coada ochiului la Tarsița

Tars. in parte, atinsă. Babe!

Postel. in parte. Babe!

(musica esecută un vals).

SCENA IV.

Cei de'nainte, Radu vine din salonul din fund.

Radu. apropiindu-se de Elena. Domnișoară, vî rog să-mi faceți onorul de a-mi acorda un tur de valț.

Elena. Cu multă plăcere, d-nule Radu... imi permiteți doamnă princesă?

Princesa. imitând-o. Cu multă plăcere, d-șoară Lență.

(Radu dă brațul Elenei, și ese împreună.)

Tars. in parte cu ciudă. Ean privești-i!

Princesa. Hai, cucoanelor, să vedem Regina dănțuind.

Tars. incet lui Hirzobeanu. Peste cinci minute să te gălesc aice... Am să-ți vorbesc.

Hirzob. Voiu fi.

(Toți se duc in salonul balului.—Vitezov. dă brațul Princesei.—Evghenide Tarsiței și Neamuș Postelnicesei.)

SCENA V.

Hirzobeanu, Stilpeanu.

Stilp. Stăi, vere Iorgule... avem doue vorbe împreună.

Hirzob. Bucuros, vere... dar aş vre să vîd dacă n'a venit Consulul și Pașa...

Stilp. N'au venit și poate că nici vor veni.

Hirzob. Te înșeli... mi-au făgăduit acum trei zile...

Stilp. Fie!.. ascultă: lucrurile merg reu, poporu-i neliniștit, tinerimea indignată, Vodă îngrijit: Consulii țin sfaturi între ei...

Hirzob. Ai vîzut pe Vodă?... când?

Stilp. Pe la patru ceasuri... s'au arîtat pornit asupra tinerimei și nemulțămît de Ministri... Știi că toată zioa orașul a fost in picioare pe uliți, așteptând hotărîrea Camerei in chestia Jidanilor, și Camera a făcut greșala să voteze propunerea Ministrilor... Pe la doue după amezai, o deputație din popor compusă de tineri s'a prezentat la Curte și a cerut schimbarea Agă-i și chiar... a Ministerului... O știi?

Hirzob. Și ce le-au respuns Vodă?

Stilp. Le-a făgăduit că va chibzui... va lua mîsuri... dar nu le-a zis nimic hotărîtor... N'a luat nici un angajament.

Hirzob. Și nici n'a lua cît va afla c'a fost la balul meu Pașa și Consulul.

Stilp. Nu te adimeni, vere, cu năluciri... Ați căștigat neîncrederea țerei prin o mulțime de acte arbitrare, crezînd că fiind la putere, vî este totul ertat... Lumea țipă și are dreptate...

Hirzob. Țipe cît i-a plăcè... Ce ne pasă?

Stilp. Nu vorbi copilării, că ești om cărunt.—Nu știi că țipetul unui popor e mai puternic decît tunul, că el restoarnă cetăți și munți când este pornit din durere? deschideți ochii căci orbirea duce la peire.

Hirzob. Vrei să mă îngrozești, ca pe un copil, dar nu ți-ai găsit omul, vere... Aștept pe Consulul și pe Pașa la bal... Prezența lor va fi pentru mine un sprijin in contra paraponului Domnesc... Cât pentru norod, avem slujitori, avem soldați. — Vom ști noi să-l aducem la supunere.

Stilp. Dee Dumnezeu să nu vî treziți din amețea pre târziu... Eu ți-am arîtat pericolul... Fă cum te-a povățui mintea ca să-l iulătorezi in interesul liniștei orașului și a țerei... vrea să easă.

SCENA VI.

Stilpeanu, Hirzobeanu, Slugărică.

Slug. Cucoane Stefane, vî poștește indată Măria Sa Vodă la Curte.

Stilp. Pe mine?... Ce să mai fie?... merg...

Hirzob. Arhon Pitar, n'au venit încă Pașa și Consulul?

Slug. Nu încă, Ecselența Voastră.

Stilp. Pare-mi-se că-i aștepți în zadar, vere...
Mă duc și vin ear... ese.

Hirzob. Du-te, vere, și să-mi spui ce-i vorbi
cu Vodă.

SCENA VII.

Hirzobeanu, Slugărică

Slug. în taină. Ecselență.

Hirzob. preocupat. Ce este?

Slug. Dați-mi voe să vă raportarisesec că s'au
intâmplat multe neorândueli în oraș.

Hirzob. Când?

Slug. Adu în spre seară... Tatarășenii s'au co-
borit din mahalaoa lor cu ciomege și sparg cape-
tele Jidanilor pe uliți... Ei s'au dus de-au stricat
cu bolevani giamurile lui Kir Zaharopulos, și pe
Leiba Kana îl caută ca să-l arunce în Bahluu.

Hirzob. Cum se poate?... Mojicii au îndrăznit?

Slug. Pe ulița mare, prin Têrgul de sus și prin
sfânta Vinere se primblă cete de oameni care par
turbați, și chiar aice. la poartă sunt adunați vre
o sută.

Hirzob. îngrijit. O sută!.. și ce vreu?

Slug. Nu știu bine, dar pintre dênșii am zărit
pe Șatrarul Lipicescu și l'am auzit ațișând norodul
în contra Ministrilor.

Hirzob. Lipicescu!

Slug. Ce-mi poronciți să fac Ecselență?

Hirzob. Nu te-ai priceput pân'acum mangosi-
tule?... ie îndată slujitorii Agiei și imprăștie mo-
jicii cu bicele... Cât pentru Lipicescu, să-l prindeți
și să mi-l aduceți aice... Hai degrabă... nu holba
ochii la mine... Mergi de te-arată vrednic.

Slug. Ascult. ese.

Hirzob. singur, se primblă tulburat pe scenă. Să
aibă dreptate vèrul Stefan?... să ne găsim oare
în ajunul unei revoluții?... Revoluție la noi!...
Ce-a zice Consulul?. Ce-a zice Pașa?... Trebuesc
luate mèsuri aspre... trebuie să mă consultarisesec
cu colegii mei, cu Evghenidi, cu Viteazovici...
privind în salonul din fund. Ha!.. eată-i colo, aproape
de Consulul grecesc... mă duc să le fac cunoscut...

SENA VIII.

Hirzobeanu, Tarsița.

Tars. pe pragul ușei din fund. Iorgule...

Hirzob. Aud?

Tars. Vină incoace... Privește, mă rog... colo...
lângă fereastră, pe duduca Lența cu domnișorul...
Radu, cum se hlizesc împreună... Nu se lasă unul
de altul...

Hirzob. Și ce rău găsești d-ta?

Tars. coborind în scenă. Rêul că-i vorbește lu-
mea și te catigorisese pe d-ta ca pe un părinte
fără prevedere... Toți se întreabă cu mirare ce
caută Radu în casa d-tale?. Ce-l autorisează a fi
într'o relație așa... de strinsă cu Lența?. Frate
nu-i e, vèr nu-i e... prin urmare ce-i?.. Logod-
nicul ei?.. Amorezatul...

Hirzob. Cucoană Tarsița, Lența mea a primit
o creștere care o va opri totdeauna de a se abate
din calea bunei cuviinți și care o pune mai presus
de toate bănuiele.

Tars. Nu mă indoesc, Iorgule... dar... știi...
gura lumii numai pământul o astupă.—Cu ce drept
Radu se găsește în casa d-tale ca în casa lui?

Hirzob. Radu a fost crescut din copilărie cu
Lența... Ei sunt ca doi frați.

Tars. Frați... Eu nu m'aș crede în asemenea
frăție.

(Incepe a se auzi sub fereastră în uliță un vuet surd și
departat).

Hirzob. Ce s'aude?. poate că vine Consulul?.
merge de caută în fund.

Tars. în parte. Ce are în astă seară?.. E în-
grijit, tulburat... tare. Iorgule!

Hirzob. întorcându-se. Aud?

Tars. Ce ai, scumpul meu?.. Ești neliniștit...
pe gânduri.

Hirzob. Nimic, nimic.

Tars. Poate că te-ai mahnit de procesul ce se
zice că vrea să-ți facă Lipicescu?

Hirzob. Un proces mie?.. Lipicescu?. Cine a
spus așa bazaconie?

Tars. Barbatul meu, a sară, mi-a dat a înțelege
că Lipicescu ar fi pretindarisit că-i ești dator cu
o sumă simandicoasă.

Hirzob. Eu?. lui?.. fleacuri... N'am să-i dau
nici o para. El dimpotrivă are socoteli cu mine
pentru toți banii ce i-au trecut prin mâni cât a
fost în slujbă la mine.

Tars. Nu știu... se vorbește de un sinet al
d-tale de 30,000 galb. care s'ar găsi în mâinile lui
Lipicescu...

Hirzob. Un sinet?.. 30,000 galb.?.. ha, ha, ha, ha... Frumoasă poveste!

Tars. Nu-ți face cruce, Iorgușorul... poveștile din zioa de astăzi se adevăresc câteodată... Barbatul meu a și văzut sinetul.

Hirzob. Aș!... a fi avut orbul găinilor.
(Un nou vuet se aude afară în depărtare.)

Tars. în parte. Nu crede!...

Hirzob. tresărind. Ear?... se apropie de salonul din fund. Nu... încă n'au venit!.. oare ce-i împiedecă? se întoarce posomorit.

Tars. Iorgule... ai ceva care imi tăinuști... Nu ești în apele d-tale.

Hirzob. N'am nimică... zeu... crede-mă.

Tars. luându-l de braț. Iorgușorul... pare că nu mai ai incredere în mine și asta imi sfâșie inima... Eu care te iubesc cum n'am iubit pe nime în lume... eu care aș vrea, cu prețul vieții mele să te văd fericit... ascultă-mă: nu nesocoti cuvintele mele... știu de sigur că te amenință o mare supărare... o nenorocire chiar.

Hirzob. Pe mine?

Tars. Dar! scumpul meu... De când l'ai dat afară pe Lipicescu, ți-ai făcut un dușman primejdios... El acum e boer de starea a doua căci e Spatar.

Hirzob. Șatrar vrei să zici?

Tars. Ba Spatar!.. i-am văzut decretul... are bani... mai mulți poate decât d-ta... are și o moșie...

Hirzob. El?

Tars. El... are trecere la boerii Divaniști... Se zice că e bine primit de însuși Pașa... Precum vezi, s'a ridicat și el între oameni, și a dobândit o poziție destul de înaltă... Nu trebuie desprețuit... Dacă-i adevărat că posedarisește un sinet de 30,000 galb., n'ar fi lucru de mirare să câștige procesul și să-ți dea astfel o lovire serioasă în avere.

Hirzob. N'am grijă.

Tars. cu dragoste. Iorgușorul... ascultă-mă pe mine căci mă interesez mai mult de mata decât chiar de mine însumi... O știi...

Hirzob. pătuns, sărută mâna Tarsiței. O știu, sorioară.

Tars. Decât să te esposarisești a fi tras în judecată... a fi supărat... a fi calicid poate... mai

cuminte ai urma ertând pe Lipicescu, dacă ți-a greșit... mai măreț ar fi din parte-ți să-l tratari-sești ca pe un om de casă... ca pe un copil crescut de d-ta, să-l ajuți a se înalța pe scara socială, să-l scoți la neamuri, să-l însori cu o fată de boer... chiar și cu o fată din protipenda...

Hirzob. Cum?..

Tars. Căci urmând astfel o să fii admirarisit de lume. Toți or să zică cu toată dreptatea: Cât de mare, cât de evghenist, cât de puternic e Vornicul Iorgu Hirzobeanu dacă circacii lui ajung boeri mari!

Hirzob. Poate să ai dreptate, draga mea Tarsiță...

Tars. Am, Iorgușorul, nu te indoi, căci îți găesc din adâncul inimei... din dragoste...

Hirzob. sărutându-i mâna. Scumpa mea!.. odorul men!.

NB. (În tot timpul scenei acestia Neamuș se ivește pe la ușele din fund și urmărește cu ochii pe Tarsița)

SCENA IX.

Tarsița, Hirzobeanu, Neamuș.

Neam. Frumos!... bravo, cucoană Tarsiță!.. bravo cucoane Iorgule!

Tars. în parte. Barbatul meu!

Neam. Vă retraceți deoparte din bal ca să vă lismărdați, ca să ve ciuguliți ca doi hulubași. A! de mult vă pândeam eu... Insfirșit v'am prins.

Hirzob. Se poate... dar te rog... nu răcnî... nu face scandal.

Neam. Știu eu cum să mă port în adunare... cucoană Tarsiță...

Hirzob. Mai incet, te rog..

Neam. apropiindu-se de Tarsița ăi zice furios dar cu glas coborît. Kera mu, mâini vom merge la Dicasterie.

Tars. suplicantă. Alecule...

Neam. Taci muiere neruși....

Hirzob. Mai incet, mai incet.

Neam. incet. Taci, muiere nerușinată.... De mâini nu-i mai fi Agoae.

Tars. Ah! cade pe jilț în dreapta cu batista la ochi.

Neam. Cât pentru d-ta, vere... cucoane Iorgule...

Hirzob. Ssss!

Neam. incet. Cât pentru d-ta, vere... cucoane

Iorgule... așteaptă-te la o resbunare de care te-i resimți cât ți trăi.

Hirzob. Să nu te 'mpingă păcatul că te dau afară din Presidenție.

Neam. Mai degrabă ți cădea tu din Minister decât eu de pe scaunul de President, și până atunci am să te rad în procesul tău cu Lipicescu, să te osindesc a-i plăti 30,000 galb.

Hirzob. Cum?... există acel sinet?

Neam. Existarisește!. A! cucoane Iorgule, m'ai necinstit?... am să te calicesc.

Hirzob. Ssss!

Neam. cu glasul înădușit. Să te las lipit pământului.

NB. (Se aude afară o svoană mai accentuată. — Musica încetează.)

SCENA X.

Princesa, Postelniceasa, Elena, Radu, Evghenidi, Viteazovici, Tarsița, Neamuș, Hirzobeanu, Vulpe, Trufand, Lipic. Invitați, Poporul.

Glasuri de popor. Ho...ho!... Capra... prindeți capra, măi...

Trufand. afară. Ah!.. aman!..

Poporul. Au scapat țapul.. ha, ha, ha...

Trufand. afară... Epanastasis!. intră în salonul din fund, strigând. Epanastasis, arhonta.

Vulpe. alergând după Trufand. Rescoală... săriți... ajutor!.

Toți. în salonul din fund. Ce este?. ce este?.. rescoală!.

(Vin spărieți în salonul de pe scenă, mulți dispar în toate părțile).

Hirzob. Rescoală?. Fugi, Tarsițo, în cabinetul meu.

Tars. fuge în stînga.

Trufand. în uniformă de prefect, fără șapcă și fără sabie în teacă. Unde-i eclambrotato Ministro?

Hirzob. Trufandachi?... prefectul de Hărlău!

Trufand. Epanastasis, bei-mu... Ke la ținuturi, ke la mosiile, ke aște la Iassi.

Hirzob. Unde?

Trufand. La moșie, la Arbureni, ke aște la poarta Evgheniei voastre.

Toți. Aice, la poartă?

Trufand. Neschi... m'a rapito to spatii. arată teaca goală.

Vulpe. Și mie șlicul din cap... niște blăstemați de pe uliți.

Trufand. Țe blastemați?... hoți... Enițeri!. Eu cu Arhon Vulpe veneam în fuga mare de la Arbureni ca să ne zaluimo che s'a rasvratito țarani.

Toți. Cum se poate?

Trufand. Neschi... deabea am scapat de la munele lor și am dat aște peste alta belea... Cum zițe vorba: Am scapat de draco și am dat peste tataso dimisale...

Hirzob. Nu vă înțeleg... țarani... tîrgoveții... dracu... tatu-so?... Tălmăciți-vă curat.

Trufand. Bei mu, la Arbureni...

Vulpe. Lasă să spun eu... la Arbureni...

Trufand. Ohi eu... La poarta Ecselenței Voastre.

Vulpe. Nu așa... la poartă... ba la moșia răzeșilor... cum s'ar prinde...

Hirzob. Ei bine; la Arbureni ce s'a întâmplat?

SCENA XI.

Cei de'nainte, Arbure se arată prin fund.

Arbure. Eată ce s'a întâmpiat, boeri d'voastrel!. Să v'o spun eu.

Toți. Moș Arbure... grăește... grăește...

Arbure. înaintându-se în mijlocul scenei. D-nealui, banul Vulpe... așa-i că-și poartă numele 'n față?... d-nealui e vecin de moșie cu răzeșii din Arbureni, și ca Vulpoi și ca vecin s'a pus la pîndă de mai mulți ani ca să hrăpească pământul bieților locuitori... că mare dulce-i, se vede, bucățica saracului în gura bogatului!.. când mai cu samă bogatu-i pravoslavnic ca d-nealul, om cu frica lui Dumnezeu care se spovăduște și se împărtășește de 5 ori pe an!.. S'au cercat cu bine... cum s'ar prinde.. s'au gudurat pe lângă români doar i-a înșela, după obicei, dar eșind abraș, au luat în sfîrșit calea lungă și sucită a judecăței... Pe la mijlocul calei au dat de un pehlivan cucuet tocmai sus... sus pe scaunul Presidenției Divanului Domnesc... Înțelegeți de cine-i vorba?

Neam. De mine?

Arbure. D'apoi de cine?. de Nastratin Hoggea?... Marele Aga Neamuș... ș'aista-i mare din pacate!.. Aga Neamuș de cum au prins la mână sușaneaoa dreptăței și-au zis în gîndul lui: Dumnezeu mi-a dat doue brațe... pentruce?... pentru ca să ieu cu amîndouă mînele, și în dreapta și în stînga, și de la Stan și de la Bran, și de la Creștin și de la Păgân... Creștinul sunt eu, boeri

și Păgânul Banul Vulpei.. Cum au zis așa au făcut ... A luat de la mine patru sute de galbeni făgăduindu-mi glasul d-sale și pe de altă parte cinci sute de la Vulpe făgăduindu-i că i-a face majoritate în Divan.

Neam. Minciuni!

Arbure. Să se sgârcească mâna celui care au luat bunii?.. Răspunde... ș'asa cumpăna dreptății a tras în partea celui fără dreptate!.. Nu trecu o săptămână și Stăpânirea milostivă trimise poronci de împlinire Ispravnicului de Hărlău, lui Kir Trufandachi.. Vreți să-l vedeți, boeri?.. Eată-ll. Nu-i frumos, da-i șiret... d-nealui a fost halvagiu vestit peste Dunărea și prin urmăre dincoace de Dunărea a fost chitit ca numai bun de administrat țara... Sermană țară!... Cum ai ajuns de risul curcanilor!

Trufand. Curcanis!

Arbure. Intr'o zi luminată cu soare... adică multe mai vede soarele în țara noastră!.. într'o zi pomenitul Chir Trufandachi halvagiu Ispravnic, împreună cu Banul Vulpoi, întovărășiți de o ceată de slujitori sosesc pe neașteptate la Arbureni... știți? ca boala în trupul omului!.. Ei aduc un plug și încep a tăia moșia răzeșilor în două... Boii trag din greu căci însuși pământul părea a se lupta în contra hoției... brazda se întinde neagră ca păcatul dealungul câmpului... când deodată ese dintr'un rădiu o româncă naltă cu pruncușoru-i la țintă... Ea vine sumeața în față calăilor, depune copilul la picioarele boilor și zice: ați venit să ne „luați hoțește moșia strămoșească?.. Na!.. „trageți în calte brazda peste uncelul meu pentru „ca să nu remăe pe lume peritor de foame!.. Tra-geți!“ Și româncă dreaptă, mândră, vitează se părea atunci că crescuse naltă cât în naltul cerului și fulgera cu ochii împrejurul ei!.. Așa este Vulpe?.. Așa este Ispravnice?

Princesa. Brava, româncă!

Arbure. Deocamdată ați ramas incremenți a-mundoi, dar văzând dinaintea voastră numai o biată femeie și un biet copilăș, ați prins la inimă și ați poroncit slujitorilor să asvêrle copilul'n câmp ... Așa este Ispravnice? așa este Vulpe?.. Când ce să vedeți?.. Unde începe a părîi rădiul unde es deodată vr'o sută de români cu ciomege și cu topoare, viind ca zmeii, răcnind ca leii... dar când

să pue cangea pe hoți... tufă!.. și Ispravnic și Vulpoi și slujitori o luaseră la sănătoasa de nu le zăreai călcăele... Dusus'au părle ca vârtejul de toamna în răcnetul Românilor care strigau în urma lor: La oarba!.. la oarba!.. Eată ce s'au întâmplat la Arbureni!

Radu. uimit, exaltat, cu lacrimile în ochi. Care-i Româncă ceea?.. Unde-i să merg în genunchi ca să mă înclin ei... Care sunt românii acei voinici să merg ca să-i string la peptul meu?.... către Neam, Trufand., și Vulpe. A! miserabili!.. miserabili!.. Voi sunteți resvrătitori, voi vînzători sfîntei dreptăți!.. Peste voi s'ar cuveni să treacă ferul plugului!

Tofi. cîntînd se liniștească pe Radu. Radule...

Radu. Lasați-mă!.. indignația și lacrimile mă înădușă când aud asemenea infamii în biata Moldovă!.. Ș'apoi vă mirați că spiritele ferb, că dorul de resbunare crește în inimă?.. Eu me mir cum de n'a izbucnit pîn'acum o revoluție mîntuitoare? ... dar bun e Dumnezeu!.. Oara va suna!

(Se aude sub fereastră svoană mare, strigăte, larmă).

Tofi. Ce este?. ce este?

Radu. transfigurat. Oara a sunat!

SCENA XII.

Cet de'nainte, Slugărică, Stolnicul.

Glasuri de popor. Ho.. ho!.. Nu da gulera-tule... Valeu! Pe dînsii măi!.. La pari, la pari... dați de moarte!.. prindeți ciucoiul!.. ho... hooo! (Se aude sgomot de luptă, tropot de cai, zingănit de săbii).

Slug. spăriet, rupt, stălcit. Ecselența ta... fugiți!.. talharii!.. m'au ucis...

Tofi. Vițe-Aga bătut?.. Cum, cum?..

Slug. căzînd pe un scaun. Norodul!.. Mi-ați poroncit să ieu oamenii Agiei ca să imprăștiiu bandele de pe uliți... Am eșit cu slujitorii călări, am dat iuruș, dar în loc să-l alungăm noi pe dînsii, ne-au alungat ei pe noi pîn'ăice în ogradă. Priviți în ce hal m'au adus!.. Valeu!

Viteazov. Mojicii!.. trebuie împușcați!

Arbure. Mojici, mojici, dar mulți... Nu cerca marea cu degetul.

Glasuri de popor. Ce batjocără-i asta?... Să hăituească norodul cu slujitori?.. Resbunare! resbunare!.. jos Ciocoi!.. jos Aga!

Glasul lui Lipic. Jos Aga!.. jos Miniștrii.

Poporul. Jos Ministrii!

Viteazov. Ce zic? Jos Miniștrii!.. Soldații.. să vie soldații... Vițe-Aga, aleargă îndată la casarmă.

Slug. Ba, aleargă d-ta dacă vrei... eu m'am săturat de buchiseală.

Glasul lui Lipic. Afară Ministerul!

Viteazov. Ear? deschide fereastra. Măi, bețivilor cum îndrăzniți..? voi aduce tunurile...

Poporul. Oarba! la oarba!.. șuerături.

Viteazov. Șalma!

Glasul lui Lipic. Șalma-i feciorul tătăni-tău.

(O peatră aruncată sparge un geam.)

Viteazov. Aruncă cu bolovani?.. Ah! ti padleț! asvârle un scaun pe fereastră. Na!

Poporul. Ho..o..o!

(Petrele curg în ferești, una lovește pe Viteazov. la cap.)

Viteazov. Valeu!. mi-au spart capul talharii.

Arbure. Ean să ved... examinează capul lui Viteaz. Nimic... o sgaritură... Vină de-ți pune un bleastur... duce pe Viteazov. în dreapta.

(Se aude lovituri de topoare în ușele de jos.)

Stol. alergând. Cucoane, sparg ușele de jos cu toporul... Fugiți.

Posteln. Vin sus Enicerii!.. Ah! ah! ah! leșină.

Evg. Au leșinat, Todossia?.. aleargă lângă ea.

Stol. ridică pe Postel. și o duce în camera din dreapta. Na și alta acum.

Arbure. eșind din dreapta. Da ce mai este?.. au lovit-o și pe cucoană?

Evg. Suntem perduți—Poporul năvălește pe scări... vrea să intre în dreapta.

Arbure. Deaceea vrei să fugi?.. stai aici cu noi... și nu perdeți cumpetul... doar suntem și noi o mână de oameni.

(Sgomot mai apropiat.)

Toți. S'au suit!... sunt la ușa salonului din fund!

Radu. Doamnă Princesă... Elenă... vă rog, re-trageți-vă în apartamentul de alături.

Elena. Eu nu mă depart de tatul meu. se lipește de Hirzobeaou.

Princesa. Să mă retrag de-aice eu?.. O! nu; spectaculul e prea interesant... se pune pe canape. Și chiar mă așez la locul ăutai ca să-l ved mai bine...

Poporul. aglând ușa salonului din fund. Stricați ușa mă... Adă toporul. lovirii.

Toți. îngrozii. A!

Radu. Nu vă spărieți, nu vă deserați... Merg eu să vorbesc poporului... se îndreapă răpede spre ușa salonului din fund.

Elena. îngrijită. Radule...

Princesa. Nobil suflet! El se supune pentru toți.

(sgomot mare în popor). Ura... a... a!

Radu. , închide ușa după el

Evg. buimăcit de spaimă. Ura? cătră Neam. Ne amenință cu ura lor?.. Primejdie!...

Neam. Ferească Dumnezeu de ura proștilor!

Evg. Unde să ne ascundem?.. aleargă pe scenă până ce dă cu ochii de portretul Impăratului.

Neam. Unde? aleargă după Evg.

Vulpe. Unde? aleargă după Neam.

Trufand. Unde? aleară după Vulpe.

Evg. Ha!.. din dosul Impăratului. scoate portretul, merge cu deasul în colțul din stînga al salonului și se tupilă după portret.

Neam. Și eu din dosul Sultauului. scoate portretul Sultanului și merge cu el în colțul din dreapta a salonului și se tupilă după portret.

Vulpe. lui Evg. Fă-mi și mie loc... se ascunde lângă Evg.

Trufand. lui Neam. Sas paracalo, bei mu... se ascunde lângă Neamuș.

Princesa. privindu-i. Voinicii!. se pun sub protecția puterilor străine.

(Ușa din fund se deschide, Poporul năvălește în salonul din fund).

Poporul. Dreptate, că ucidem tot!.. dreptate!

Radu. mănținându-i. Stați, stați!..

Toți. îngrijii. A!

SCENA XIII.

Ci de'nainte, Stilpeanu.

Stilp. ese din cabinetul din stînga și se pres'ntă măreț dinaintea poporului. Ce este, oameni buni, ce vreți?

Poporul. Cucoane Stefan!. Să trăească cuconul Stefan!

Stilp. Să trăiți cu toții, feții mei!. spunți-mi ce vă tulbură?. ce doriți?

Poporul. Dreptate, cucoane, dreptate!... Agă ne-a ucis pe uliți cu slujitorii,—Jidani ne înădușă—pănea-i făcută cu făină aprinsă—carnea-i de vite

bolnave.—Suntem jăcuți din toate părțile.—Ne-au ajuns cuțitul la os... Să-l dea afară pe Aga—jos Aga!

Lipic. ivindu-se pe deasupra capetelor poporului. Jos Miniștrii!

Arbure. aretând pe Lipicescu. Eaca Iuda.

Radu. Tăcere!.. M'ați însărcinat să espun eu plângerile voastre. Lasați-mă dar se grăesc.

Poporul. Grăește, grăește, d-nule Radu.

Radu. pe pragul ușei din mijloc. Domnilor Miniștri, țara suferă de multe rele... Poporul e calcat în picioare...

Poporul. Așa, așa, păcatele noastre!

Radu. Poporul e bun, poporul e răbdător... dar și răbdarea are margini... El s'a trezit în sfârșit din somn, s'a ridicat din injosire, și-a adus aminte că e Român! El cere dreptate pentru toți, pentru cei mici ca și pentru cei mari... parte dreaptă... așa-i, oameni buni?

Poporul. Așa, așa.

Lipic. Toți afară de Miniștri.

Radu. Tacere!. Poporul s'a oțerit de monstruoasă nevoie dată lui Zaharopulos ca să facă din sătenii țerei robii lui. El cere să se desființeze acel pact de crudă șerbire.

Stilp. Se va desființa!

Radu. Poporul s'au îngrozit de năvălirea vagabonzilor pe pământul Moldovei. El cere să se rănduească comisii pentru cercetarea și isgonirea lor.

Stilp. Se vor răndui!

Radu. Poporul se simte umilit de a vedea în Camera, ca represintanți ai țerei oameni impuși prin corupție și amenințări. El cere depărtarea lor din sinul obșteștei adunări.

Stilp. Vor fi depărtați!

Radu. Poporul au fost maltratată pe strade de sbirii Agiei... El cere schimbarea Agă-i și darea lui sub judecată.

Stilp. Ie!

Radu. Sunteți mulțămiiți, oameni buni?

Poporul. Dar, dar! să trăească cuconul Stefan! Să trăească d-nul Radu!

Lipic. arătându-se. Poporul cere mai presus de toate demisionarea Miniștrilor care au făcut tot răul.

Poporul. Dar, dar!.. afară miniștrii!

Stilp. Liniștiți-vă, copiii!. Ministerul întreg au

demisionat pentru ca să împace obștia. Măria Sa Vodă m'a însărcinat pe mine însumi ca să formez noul minister... Sunteți mulțămiiți?

Poporul. Suntem, suntem... Ura!.. Să trăească noul ministru!.. Hai să luăm muzică, să ne primblăm pe uliți... Ura...a...a!

(Poporul se retrage cu șgomot pe sub fereastră în sunetul muzicii).

SCENA XIV.

Cei de'nainte, Viteazovici, Postelniceasa, Tarsița.

Viteazov. intra furios cu un bleastur pe frunte. Am demisionat eu?. când?

Evgħ. eșind de după portretul Impăratului. Când am demisionarist?

Stilp. Dacă n'ați dat demisie v'au depărtat chiar Vodă pentru ca să liniștească orașul.

Viteazov. N'aveam oaste? n'aveam tunul?

Arbure. Care?. cel dogit?

Slug. Nu vă supărați... Mai bine mulțămiiți lui Dumnezeu c'ați scăpat teferi din ghiarele norodului.

Evgħ. Vom protestarisi la Petersburg și la Constantinopol... ese.

Viteazov. Hai la Pașa... ese.

Arbure. Priviți-i... deabia dați afară din slujbă și țup în opoziție!

Stilp. Afară de vărul Iorgu care-i om întreg la minte.

(Hirzobeanu șede abatut pe canape lângă Princesa.)

Princesa. incet lui Hirzobeanu. Iorgule, ridică-ți fruntea că te privește copila ta.

Hirzob. ridicând capul, întinde brațele Elenei. Scumpa mea Lență!..

Elena. aruncându-se în brațele tătăne-seu. Tătuță!.

Princesa. sculându-se. În sfârșit m'am învrednicit și eu a vedea o revoluție în țara mea!.. am petrecut de minune... lui Stilp. luându-i brațul. D-nule Ministru, reclam protecția d-tale ca să mă duci a casă.

(Toți se retrag.—Hirzobeanu, Elena, Radu și Arbure rămân deoparte.)

Sfârșitul actului al IV.

ACTUL V.

(Acelaș decor, ănsă fără portretul Sultanului și al Împăratului.)

SCENA I.

Arbure, eșind din stînga pe gânduri.

Măi. măi, măi!.. adecă mare farmec a fi mai avînd puterea și mărirea de vreme ce nu se pot mîngăea boerii care cad de-a rostogolul din culmea lor.... dureroasă-i tumba!... Bietul cuconu Iorgu ăi tot posomorit din noaptea acea furtunoasă ce l'a resturnat din Minister... Par'că-i tot ninge și-i plouă... oftează n'are pofta de mîncare, i-a perit somnul, ba ăncă și pare muncit de teama sărăciei de cînd i-a deschis proces noparcea cea de Lipicescu... Astă noapte m'au întreat dacă-i greu de a fi sărac pe lume?—Mai ușor nici că se poate—i-am respuns—atunci cînd omul e sarac și curat.—Eaca eu, am fost și eu boer odineoară, boer de nu mai știu care stare... ănteia.. a dona.. sau a cincisprezecea... Coșcogea Ban!.. Imi zicea lumea Banul Arbure!.. dar decănd am dat de bani calpi cu Banul Vulpe, m'am lepădat de boerie și m'am lipit de răzeșie... Sarac și curat!.. privește împrejur și in salonul din fund. Breee!. ce pustiu in casa asta!.. Nici țipenie de lingău prin saloane și pe scări!.. Lipsește mierea, s'au dus muștele...

SCENA II.

Arbure, *Princesa* (intră prin fund.)

Princesa. Moș Arbure... unde-i Iorgu?

Arbure. Cole, alătore, in etac, cucoană.

Princesa. Ce face?

Arbure. Duce dorul Ministerului și grija procesului.

Princesa. Azi se caută procesul... Luat-au vre-un avocat?

Arbure. Nu cred, cucoană; nădăjdueste in sfînta Dreptate a Divaniștilor...

Princesa. Slabă nădejde!

SCENA III.

Arbure, *Princesa*, *Stilpeanu* intră prin fund.

Stilp. Arbure... ursule!

Arbure. Cine mă cheamă pe nume?

Stilp. Ce face vărul Iorgu?. Nu se gătește să meargă la Divan?... Boerii divaniști au inceput a se aduna.

Arbure. Ș'or fi ascuțit bricele, ănsă boerul pare a nu se teme de-a fi ras.

Princesa. Ce nebunie!.. toată averea lui e in pericol... Trebuie să-i vorbim numai decăt.

Arbure. Eată-l... faceți-i un engomion.

SCENA IV.

Arbure, *Princesa*, *Stilpeanu*, *Hirzobeanu*.

Stilp. Vere Iorgule, ce faci?.. la ce te gîndești?. Peste un ceas incepe procesul... și d-ta stai pe loc?

Hirzob. Ce vrei să fac, vere Stefane?..

Princesa. Să mergi la Divan ca să te aperi...

Hirzob. Eu?. să mă duc ca să mă gălesc față cu ciocoiul meu dinaintea judecăței?.. Prea mare cîinste ar fi pentru ticălosul....

Stilp. Nu-i vorba de cîinste... cînd te calcă hoții, cîntea nu te oprește de a te lupta in contra lor.

Hirzob. Nu, vere,... Ciocoi pot să ne fure, să ne vîndă, să ne calicească, să ne ucidă chiar... fie! dar noi să he injosim a ne măsura cu denșii, niciodată.

Princesa. Imi place mândria ta, Iorgule, și o înțeleg... dar ie sama că zestrea Lenței este in risc.

Hirzob. tulburăndu-se Zestrea Lenței!

Princesa. la ușa din dreapta. Lenço...

SCENA V.

Cei de'nainte, *Elena*.

Elena. Cine me chiamă?.. A!.. doamna princesa?

Princesa. Vină, dragă, de unește glasul tîu cu al nostru ca să-l convingem pe tatăl tîu că trebuie să meargă la Divan pentru ca să se apere in contra lui Lipicescu... Toată averea lui, tot viitorul sunt astăzi in joc... și tatul tîu nu vrea...

Elena. Nu vrea sa cerșătorească dreptate?.. se aruncă in brațele lui Hirzobeanu. Dine faci, tătută..

Princesa. in parte. Nobil suflet!

SCENA VI.

Cei de'nainte, *Radu*.

Radu. Intrănd repede. Cucoane Iorgule... nu-i vreme de perdut... alergați degrabă la Divan...

judecătorii s'au adunat și Lipicescu se laudă in gura mare că e sigur de izbândă...

Hirzob. Fie!

Tofi. afară de Elena. Iorgule... verc Iorgule... cucoane Iorgule...

Hirzob. In zadar mă indemnăți... Nu mă duc... facă-se cu mine ce-a vrea Dumnezeu.

Radu. Cucoane Iorgule, dacă nu vreți să vă găsiți față cu miserabilul ce vă persecută, dați-mi voe mie să pledez in numele d-voastre... am venit numai într'o fugă ca să vă cer această invoire. Nu mi-o refușați... vă rog... Aș fi așa de fericit să lupt din toate puterile pentru interesele d-vostre și să probez că n'au perit încă dreptatea in țara noastră.

Hirzob. Radule...

Elena. inaintându-se și dând mana lui Radu. Mergi, amicul meu... Inșami eu te indemn și te rog in numele părintelui meu ca să demaști pe trădător.

Radu. Alerg... și am incredere c'oiu reuși.

Arbure. Hai și eu... Duducă, ai auzit vr'odată de sfântul Ioan gură de aur?... să fii încredințată că Radu are să vorbească la Divan mai dihai decât el. ese.

Stilp. Acum, vină degrabă, vere Iorgule, de fă o imputernicire lui Radu, ca avocatul d-tale, și mi-o dă să i-o duc la Divan. intră in stinga cu Hirzobeanu.

SCENA VII.

Elena, Princesa.

Princesa. Lențo... cată drept in ochii mei....

Elena. se uită cu mișcare la princesa.

Princesa. Raspunde: Nu-ți spune inima nimică?

Elena. coborind ochii uimita. Nu....

Princesa. Minți..., ochi-ți strălucesc... ai o pre-simțire de o mare bucurie.

Elena. tulburată. Eu?

Princesa. luând-o de mână. Nu te tulbura drăgulița mea... Eu te consider ca pe copila mea și doresc fericirea ta... Vino cole, lângă mine... am să-ți destăinuesc un mare secret...

(Se pun amundoue pe canape.)

Princesa. Știi, scumpă Lențușoară ce mi-am pus in gând eu și cu verul Stefan?... Ne-am pus in gând să te mărităm... Nu te spăria... dorința

noastră e să realizăm visul tău cel mai dragălaș, car nici decum să-l stingem... spune-mi dar fără sfială... Cu cine ai vrea tu să te cununi?... cu un ténér cuconaș de starea ăntei, fudul, crescut la Cuculi?

Elena. face semn din cap că nu.

Princesa. C'un baron Neamț?

Elena. asemenea.

Princesa. C'un kneaz Rus?

Elena. asemenea.

Princesa. C'un beizade de la Fanar?

Elena. Princesă, sunt Romăncă și vreu să fiu soția unui român.

Princesa. sărutând-o. Bravo! ângerașule... Mă așteptam la acest răspuns din parte-ți... Acum să vedem cine oare să fie fericitul Făt-frumos la care se gândește Ileana Cosinzana?... negreșit el este de o natură mai aleasă, și are un suflet măreț și plin de frumoase iluzii ca al tău?... El iubește patria mai pre sus decât chiar pe tine, și tu ești mândră de a avea o asemenea scumpă rivală?

Elena. O! dar, dar!

Princesa. El are o misie sacră de implinit in țara lui și nimic nu-l sparie in lume căci are pe lângă densusul doi ângeri păzitori: amorul patriei și amorul tău... El desprețuește chiar moartea și știe a infrunta cu bărbăție chiar furia unui popor turbat precum au infruntat-o in noaptea cea de rescoală...

Elena. ecsaltată. O! dar, dar!

Princesa. Cine altul decât Radu poate fi dar eroul inchipuirei tale?... Este altul?

Elena. ascunzându-și obrazul in sinul Princ. Ba nu, nu-i altul decât el!

Princesa. Angerașule... De mult eu v'am unit pe amundoi in inima mea... Sunteți dēmni unul de altul... Radu te iubește... o știi?

Elena. zimbind și coborind ochii. O știu.

Princesa. Dacă o știi mădmuazelă, se scoala. primește din partea Nunei tale acest șirag de mărgăritar pentru zioa cununiei tale... și hai in camera ta ca să te ornez cu el pentru ca să mai ved odată cum eram eu acum treizeci de ani.

Elena. sărutand mana Princesei. Scuiupa mea protectoară... ești bună și iubitoare ca maică mca...

Princesa. nimita. Taci... nu mă face să plâng... că par'că am mai întinerit astăzi cu zece ani...

SENA VIII.

Elena, Princesa, Stilpeanu.

Stilp. eșind din stînga. Eaca imputernicirea...
Mă duc înte s'o dau lui Radu

Princesa. Și-i spune spre incurajare că Elena și eu ăi pregătesc o surprisă care l'a nebuni de bucurie.

Stilp. Am înțeles... alerg. Ese.

Princesa. Ce diplomat profund! intră cu Elena in dreapta.

SCENA IX.

Hirzobeanu, intră pe gânduri trist.

Verul Stefan mă indeamnă s'o mărit pe Elenuța cu Radu!.. dupăce va câștiga procesul meu... sermana copilă!.. Ea, nu mai are decât o zestre de nimică... Cheltuelile nebunești ce am făcut in vremea Ministerului meu și tâlhăriile lui Lipicescu care-mi avea toată averea pe mână m'au adus aproape de sărăcie!... Și de-a fi să mă osindească Diyanul a plăti banii reclamați de hoțul de ciocoiu... rămân calic!.. Sermana copilă!.. deprinsă a trăi in lucș, ce-o să devie in miserie?... Ce-o să mă fac eu insumi?. Să merg a trăi de pomană la verul Stefan sau la alți... Mai bine moarte!.. Ah! blăstemat să fie ceasul când m'au mușcat șerpele ambiției de inimă... cade obosit pe canape. Am pierdut viitorul copilei mele!

SCENA X.

Hirzobeanu, Tarsița in doliu.

Tars. cu glas dureros. Iorgule...

Hirzob. tresărind. Tarsița!..

Tars. Eu!.. vezi in ce hal sunt?.

Hirzob. Imbracată in negru?..

Tars. Vin de la Dicasterie!.. m'am despărțit... m'au lăsat barbatul meu din pricina ta...

Hirzob. Cum?

Tars. Ah!.. mă mai întrebi cum?.. Nu știi căt era de zuliar?. ai uitat scena cea de la bal când ne-au surprins împreună?. deatunci n'am mai avut zile bune; am pătimit toate vârvăriile din partea lui!.. am fost tratărisită mai rău decât o slujnică!...și astăzi dupăce ne-am infățișat la Dicasterie

el m'au alungat din casă... plângend. am remas pe uliți, Iorgule, fără nici o protecție, hulită de toți, arătată cu degetul... și toate aceste umiliri, pentruce?... pentrucă te-am iubit pe tine, Iorgule, pentrucă ți-am făcut toate jertfele, pentrucă orbită de dragoste, am calcat in picioare datorile mele de soție... Eată respłata ce am dobândit: singurătatea, sărăcia, disprețul!.. Ah! Iorgule, nu mă părăsi!..

Hirzob. in parte. Sermana!

Tars. Fie-ți milă de mine... Nu mă lasa peirei..

Hirzob. Nu, nu, Tarsița... Liniștește-te.

Tars. plângend mai tare. Ah! nu pot, nu pot căci mi-e sufletul plin de amar... Simt că nebunesc când privesc soarta ce mă așteaptă dacă tu nu mi-i intinde o mână de ajutor, dacă tu nu me-i ridica din cădere, dacă tu care ești bun, drept, nobil, generos, nu me-i pune in fața fumei alăture cu tine pentruca să fie silită lumea a mă respecta...

Hirzob. Dragă Tarsița... tot ce mi-a fi prin putință...

Tars. Tot îți este cu putință, scumpul meu, dacă mai păstrezi un pic de iubire pentru mine... iubirea ta mi-au dat cea mai mare fericire pe pământ, mie care mă credeam osindită de a nu mai cunoaște fericirea in viață... iubirea ta poate să-mi dee tot ce am pierdut, poziție, nume, considerație...

Hirzob. Înțeleg, că sunt dator a șterge lacrimile care verși din cauza mea și a te ridica mai pre sus decât ai fost pân'acum... așa cere sfânta dreptate... dar ce poziție pot ca să-ți dau eu acum când nu-mi mai rămăne decât puțin, foarte puțin din averea mea... acum când mă vęd amenințat de o ruină desăvērșită prin procesul lui Lipicescu...? Ce traiu o să-ți pregătesc?. un traiu de lipsuri, de zile negre.

Tars. Iorgușorule, nu mă spărie sărăcia cu tine împreună, dar dacă m'ai asculta pe mine, noi am putea duce încă o viață plăcută și imbelșugată.

Hirzob. Cum?.. Nu mai am nimic dacă voui fi condamnat a plăti acele 30,000 galb.

Tars. Ascultă-mă: am vęzut pe Lipicescu... pe Spatarul Lipicescu; l'am muștrat că ți-au deschis proces și știi ce mi-au respuns?.. Mi-au respuns

că desperarea l'au împins să facă acest pas... E iubește pe Lența.

Hirzob. Ce?... el?

Tars. El!.. ar fi în stare să te slujească toată viața lui în genunchi numai dacă ar putea capata mâna Lenței... Ce să-i faci?... e ténér... are inimă... are și ambiție... o ambiție nobilă de vreme ce visează a fi ginerele Vornicului Hirzobeanu... Nu cred să merite osindă pentru asta...

Hirzob. Auzi ciocoiul!

Tars. Nu mai este ciocoiu acum... E boer ca toți boerii, are bani, are rang de Spatar... și astăzi el e singur în stare să te ferească... să ne ferească pe amundoi de sărăcie.

Hirzob. Nu înțeleg...

Tars. El s'au jurat dinaintea icoanelor că e sigur să câștige procesul... și nu mă indoesc pentru că s'au ajuns cu o parte din Divaniști... Cât pentru Neamuș știu că au luat o mie de galbeni de la Lipicescu... Procesul e pierdut pentru d-ta...

Hirzob. trist. Pierdut!

Tars. Zi un cuvânt și Lipicescu rupe sinetul.

Hirzob. Care cuvânt?

Tars. Zi că-l primești ginere.

Hirzob. sculându-se indignat. Eu?. niciodată.

Tars. Dragă Iorgușorule... gândește cât de fericiri am trăi împreună când ne-a mai rămas o avere de 30,000 galb... Lipicescu nu cere nici o zestre... el va fi robul nostru, și eu nu voi avea altă grijă în viața mea decât să te încunjur de mulțămiri... gândește că vin bătrânețele și odată Lența măritată o să ne găsim singuri... La bătrânețe nevoa se simte mai greu... ea-i mai aspră... averea numai o poate înlătura și crede-mă 30,000 galb. nu sunt de lepădat... Căsătoria Lenței..

Hirzob. pe gânduri. Lența... Lența n'a primi niciodată...

SCENA XI.

Tarsița, Hirzobeanu, Elena

Elena. intră veselă, purtând colierul de mărgăritar pe cap. Tătuță, privește ce colier frumos!.. văzând pe Tarsița. A! pardon... vrea să se retragă.

Tars. Stăi, Lenço, nu te retrage.

Elena. Tătuță, vrei să-mi spui ceva?

Hirzob. Eu... nu... draga mea.

Elena. apropiindu-se. Dar ce ai?. te ved trist, preocupat...

Hirzob. întoarce capul și-și șterge ochii.

Elena. Plângi, tătuță?... Ce ai?. pentru Dumnezeu, ce mahniciune ai?... azi dimineață erai vesel... Ce ai, tătuță... Nu vrei să-mi spui?

Tars. Eaca ce-l muncește, dragă Lențușoară... În două cuvinte...

Hirzob. Taci, cucoană Tarsiță... te rog...

Elena. Ba nu; te rog, grăește.

Tars. Tatăl tău a pierdut o mare parte din averea sa, și are un proces cu Spatarul... cu Spatarul Lipicescu pentru o sumă de 30,000 galb., un proces pe care negreșit are să-l pierdă... atunci rămâneți saraci, lipiți pământului.

Elena. desmerdând pe tatăl său, Asta te mahneste, tătuță?... Ei bine, vom trăi în sărăcie împreună și Dumnezeu ne-a purta de grijă.

Hirzob. Dragă copilă!..dar tu rămâi fără zestre...

Elena. Ș'apoi?

Hirzob. Cum te-i mai pute mărita?..

Elena. M'oiu mărita mai lesne cu un om fără stare și ți-om face amundoi o comoară din dragostea noastră.

Tars. Nu e vorba de tine, Lenço... tu ești în timpul nălucirilor și nu cunoști nevoile vieții, da-i vorba de tatăl tău... El, un boer mare, unul din cei antei în țară, deprins a ține punga deschisă pentru ajutorul celor sermani, deprins a trăi în lăcomie și considerația ce dă averea, cum l'ai condamna tu să cadă din rangul său?... Să lipsască pâinea de toate zilele... să fie miluit de alții?..

Elena. stringându-se de tatăl său. Tătuță...

Tars. Cum ai suferi să-i zică lumea Hirzobeanu cel calic?... Așa e că dacă ai pute, ai face toate jertfele ca să-l scutești de o asemenea înjosire?

Elena. O! dar!.. ce pot face eu?

Tars. Poți să dai cea mai mare dovadă de iubirea părintelui tău, luând o hotărîre sublimă de abnegare.

Elena. Care?. sunt gata...

Tars. Să te măriți cu un om care singur e în stare să împedecă ruina tătâne-tău.

Elena. Așa este, tătuță?

Hirzob. pleacă capul și tace.

Elena. către Tarsița. Cine-i acel om?

Tars. Spatarul Lipicescu!

Elena. Lipicescu!.. O! Dumnezeu! ce ți-am greșit să mă pedepsești astfel... plânge.

Tars. Lențo... Cinstea și viața părintelui tău iubit atârnă de la curajul inimei tale.

Elena. Așa este, tată?

Hirzob. plânge înădrușit și tace.

Elena. Tarsiței. Ei bine, doamna mea... primesc!

Hirzob. tresărind. Primești să fii soția lui Lipicescu?.. Primești?

Elena. Dar!

Tars. Și mă autorizezi să duc acest răspuns lui Lipicescu?

Elena. slăbind. Dar!

Tars. Mă autorizezi ca să-l aduc aici cu mine?

Elena. cade pe canape.

Tars. Mă duc și vin îndată... Lipicescu mă așteaptă la poartă. in parte, cu bucurie, eșind. A! mi-am implinit gândul!

SCENA XII.

Hirzobeanu, Elena.

Elena. aruncându-se în brațele tătâne-sau, plângend. Ah! tătuță, tătuță!...

Hirzob. indiușit. Lențo, Lențo... ești un ânger... vrei să te jertfești pentru mine... dar nu primesc jertfa ta.

Elena. Ba s'o primești scumpe tătuță... căci nu vreau să cazi în lipsă... nu vreau să fii miluit de nime... nu vreau să văd pe părintele meu umilit... desprețuit... Nu vreau să suferi... nu... o! nu... mai bine eu... mai bine eu... sunt tână... am curaj... o inecă lacrimile,

Hirzob. Lențo, Lențușoară...

Elena. sculându-se ecsaltată. Dar... am curaj... imi implinesc datoria de copilă iubitoare... și maica mea m'a binecuvânta din ceruri..... căzând în genuchi dinaintea portretului maicei sale. O! mamă!... mamă sfântă!... privește: din culmea fericirii eată-mă-s căzută în nefericirea cea mai cumplită... Trebuie să renunț la Radu, la singurul om pe care îl cere inima mea și mă condemnez a fi soția unui miserabil desprețuit de toți!.. O! mamă... spune-mi că ești mulțumită de sacrificiul meu... căci el scapă onorul și viața părintelui meu!.. se scoală și ese prin dreapta cu fața transfigurată.

Hirzob. singur, privind lung la portretul soției lui. Cainicul de mine!... la ce am ajuns! deodată se oțe-

rește și zice dominat de o halucinare, O! Dumnezeu! ce-am văzut!.. O! Dumnezeu!.. ochii portretului sunt plini de lacrimi!... rămâne incremenit, privind țință la portret,

SCENA XII.

Hirzobeanu, Tarsița.

Tars. Iorgule...

Hirzob. tresărind A!.. d-ta?... ai venit?

Tars. Dar, și am adus cu mine pe spatarul Lipicescu.

Hirzob. in parte El!

Tars. Ți dai voce să intre?

Hirzob. tace.

Tars. cu rugămintă. Iorgule adu-ți aminte de făgăduința ce mi-ai dat... Soarta noastră e în mâinile lui... Lența-i hotărâtă să se mărite cu dânsul... primește-l să vie ca să-ți sărute mâna... Iorgule... te rog...

Hirzob. Ei!.. fie... se pune pe canape.

Tars. Ah! acum văd că mă iubești. deschide ușa din fund și face semn lui Lipicescu.

SCENA XIII.

Hirzobeanu, Tarsița, Lipic.

Lipic. se apropie să sărute mâna lui Hirzob. Cucoane...

Hirzob. retrage mâna, Lipicescu se dă îndărăt.

Tars. Iorgule... Spatarul Lipicescu vine cu supunere să vă ceară ertare pentru greșalele lui... Fiți milostiv și-l ertați, când el e gata să spele acele greșeli cu probe de cel mai adânc respect, cea mai adâncă recunoștință.

Lipic. Așa este, cucoane Iorgule... am greșit dar am greșit numai din desneajduire... când m'am văzut tratărit ca un ciocoiu, dat afară din casa d-tale în fața unei adunări întregi de boeri când am văzut mai ales pe d. Radu alătura cu duduca... om sunt și eu, cucoane... M'a apucat furia și am jurat să mă resbun... Mă ertați... eram orbit de o patimă necunoscută mie pân'a-tunci... de patima dragostei... înbeam pe duduca, precum o iubesc și acum, ca un nebun... Cucoana Tarsița au avut bunătate să vă spue cât am suferit și ce sunt gata să fac pentru d-voastră, dacă te-ai milostivi cu mine ca să mă primești earăș;

în casă... să mă primești ca... ginere, ca un fiu supus care toată viața lui...

Hirzob. se scoală indignat. Tu, ginere! tu, fiul meu!... și ai crezut... au putut să-ți treacă prin minte, ciocoiiule, că eu, Vornicul Hirzobeanu, boer de starea ăntei, m'aș injosi până a te culege pe tine din gunoiu... din gunoiu ca să te ridic alături cu fiica mea pe tine!.. v'ați inchipuit amundoi, și d-ta cucoană, și tu ticălosule, v'ați inchipuit că eu aș comite o faptă atât de nelegiuită?..

Tars. Iorgule... .

Hirzob. Eu Vornicul Hirzobeanu, socrul ciocoiiului seu Lipicescu!..

SCENA XV.

Cei de'nainte, Princesa eșind din dreapta, *Viteazovici, Evghenidi, Vulpe, Trufand., Slugărică,* vin prin fund. Truf și Slug, vin îmbrăcați ca la actul I.

Pinc. intrând. Ce este?

Hirzob. Vină, Princesă... Veniți, boeri să auziți lucru neauzit în țara Moldovei!.. Veniți și vedeți până unde poate să meargă obrăznicia unui Ciocoii!.. Ticălosul acesta, crescut în casa mea, boerit de mine, scos din intuneric la lumină prin mila mea... știți cum mi-au plătit binele ce i-am făcut?... s'au ingrășat din averea mea, s'au incolăcit șerpele în sinul meu, au abuzat talharul de increderea stăpânului seu; mi-au furat iscălitura pentru ca să facă o plastografie cu gând de a mă calici de istov... și astăzi vine acest nelegiuit... vine... ați crede, boeri?... vine și îndrăznește să-mi propue ca să-i vënd eu fata mea pe suma de 30,000 galb. ce nu-i sunt dator... și cine-l sfătuește cine-l ocrotește?. cine i indreaptă pasul pe calea sumeției?. dumneai, cucoana Tarsița!.. a! muere fără suflet!.. te-ai gudurat cu vorbe dulci pentru ca să ci în casa mea locul numei copilei mele, și cea ăntei faptă do mamă vitrigă osto ca să-mi lepezi copila în mânele celui mai mirșav ciocoii dintre toți ciocoii?. Afară să ești amundoi, procleșilor!.. afară. perți din ochii mei!

Tars. Pe mine me alungi? amenințatoare O! m'oiu resbuna cu! esc.

Hirzob. Afară, ciocoiiule.

Lipic. obraznic. Nu es până ce nu mi-i plăti datoria de 30,000 galb... În ceasul acesta Divanul

imi recunoaște dreptul... Peste puțin ți-oiu vinde tot la mezat... și chiar pe tine te-oiu vinde.

Hirzob. ridicând un scaun. Ticălosule!

Princ. Georges, nu te cobori cu mânia până la dënsul.

Toți. vrënd să aline pe Hirzobeanu. Cucoane . . . Iorgule...

SCENA XVI.

Cei de'nainte, Arbure viind răpede.

Arbure. Cucoane Iorgule... te-au ras Divaniștii... deși Radu te-au apărat cât un vifeaz... Eacă vine și prezidentul.

Lipic. A! boerule... să-ți arët eu acum ce-i ciocoiiul.

SCENA XVII.

Cei de'nainte, Neamuș, boeri divaniști.

Neam. Cucoane Iorgule, pricina d-tale s'au căutat chiar acum la Divan... Trei boeri divaniști au fost pentru și trei contra... Remăne acum ca eu. Presidentul, să fac a atârna cumpăna Dreptății deoparte sau de alta... Datoria mea este să-ți adreșarisc o de pe urmă întrebare... arată o hărtie Eată sinetul de 30,000 galb... A d-tale-i iscălitura? să apropie de Hirzobeanu.

Hirzob. în fața scenei ie hărtia și o examinează.

Neam. incet. Fie a ta s'au ba... eu sunt hotărit să mă resbun, și să dau dreptul lui Lipicescu... a!. iți place să spargi case?... oi u să te aduc la sapă de lemn. tare. A d-tale-i iscălitura?

Hirzob. privind la Neamuș cu dispreț. A mea!... dar jur pe Dumnezeu că sinetu-i fals... .

Neam. Prin urmare majoritatea Divanului declară în conștiință că d-nealui Vornicul Iorgu Hirzobeanu este dator Spatarului Nastasachi Lipicescu cu suma de 30,000 galb. pentru care d-nealui Vornicul va fi împlinit până în 24 de ceasuri.

Toți. consternați O!

Lipic. triumfător. A!

Hirzob. aba'ut scapă hărtia din mână și alce trist în parte. Dumnezeu me pedepsește! asta-i coala cea de hărtie albă ce-am dat-o scorpiei coi de Tarsița ca să scrie pe dënsa poronca de arestuire a lui Radu... și el, sermanul, au fost apăratul meu! remăne adancit în gauduri, și cade pe canape.

Arbure. culegând hartia de jos o examinează în zare, deodată figura lui se luminează. Ce ved?

Lipic. vrând să easă. Să ne vedem cu bine, cucoane Iorgule... când te-a trage foamea la pământ, să vii la pomană la ciocoiul Lipicescu...

Arbure. cu glas mare. Stați, boeri... mai stați pe loc... A! cucoane Stefane...

SCENA XVIII.

Cei de'nainte Stilpeanu, Radu.

Stilp. Ce-i?

Arbure. Ești Ministru!.. poroncește slujitorilor să păzească ușele... mergând la ușa din fund. Unde sunt slujitorii?.. Veniți aice... aduce la ușa din fund doi subcomisari și-i așează la ușă. Stați cole... și să nu lasați să easă nici dracul.

Stilp. Dar ce te-au apucat Arbure?

Arbure. luând pe Radu de mână și aducându-l în fața lui Lipicescu. Radule, pune-te cole în fața ciocoiului ca un stejar în fața unui putregaiu... și dacă s'a mișca din loc, să mi-l trănestești c'un pumn în genunchi.

Toți. Dar ce-i?

Arbure. Am prins hoțul în capcana lui... A! Liopciofleandură... A! Ciocorofleacule! faci plastografii ca să calicești pe stăpânul tău?.. cătră Neam. A! jupane Prezidentule al Divanului Domnesc dai mâna cu plastografii ca să apăși în cumpana Dreptății?

Neam. mândru. Ce?

Arbure. Și ați crezut voi că vi s'or trece coțcăriile așa ghioșgorea ca în satul lui Cremine?... Dacă doar n'au perit toți câinii de pază din sat!.. doar n'au murit aicea Arbure răzeșul!

Stilp. Bine, uncheșule... unde-i plastografia?

Arbure. arătând hârtia. Privește, cucoane Stefane, priviți cu toții, boeri, cole în zare hârtia astă afurisită... Care-i data hârtiei?.. 1848! acum cetiți; data sinetului: 1846?.. apoi cum s'au putut scrie un sinet la 1846 pe o hârtie care au eșit din fabrică la 1848 cu doi ani mai în urmă?

Lipic. Vai de mine! sunt perdut! tremură.

Arbure. Ean vedeți nelegiuitul l'au apucat tremurul lui Cain!

Stilp. la Comisari. Comisari!, puneți mâna pe ticălosul ist de plastograf și la Criminal!

Lipic. cade în genunchi. Ertare, boeri. ertare!. Fie-vă milă...

Stilp. La criminal!

(Comisarii apucă pe Lipicescu și-l trag afară.)

Stilp. lui Neamuș. Cât pentru d-ta, d-le Neamuș, din momentul acesta nu mai ești president Divanului Domnesc pe care l'ai desonorat!

Neam. Oiu protesta la Consul și la Pașa! ese.

Stilp. Ha!.. apropo de Pașa, domnilor Viteazovici și Evghenidi... Eetă jalba ce a-ți dat Pașii în contra guvernului după ce a-ți căzut de la putere... Eat-o!.. gătiți-vă dar de spăsenie la monastiri.

Vteazov. Asta-i un abuz! } Ese.

Evgh. Catahrisis!... } Esc.

Vulpe. Samovolnschie! } Ese.

Trufund. Adikia! } Ese.

Arbure. Hait!.. s'au curățit copacul deomidă.. Sfânta dreptate au eșit în undă pentru toți!... Vivat!

Princ. Ba încă nu pentru toți... așteptați!... merge în apartamentul din stînga și aduce de mână pe Elena.

SCENA XIX.

Cei de'nainte, Princesa, Elena.

Princ. Lențo și tu, Radule. apucă de mână pe Radu. Veniți de ingenuncheți dinaintea părintelui vostru ca să binecuvinteze cununia voastră...

Radu și Elena. cad în genunchi dinaintea lui Hirzob. Ah! tătută...

Hirzob. ridicându-i și stringându-i în brațe. Copiii mei!...

Princ. Bravo!... așa se cuvine, căci adevărata nobleță e scrisă în inimă, nu pe pergamente.

Stilp. Ei, frate Arbure, nu tragi un chiot de bucurie?

Arbure. uimit. Ba trag... coară să tragă un chiot dar il inecă plînsul. i...i...i... Nu pot că-mi stă un nod în gât...

(Stilpeanu și Princesa se apropie de Hirzobeanu.—Radu se aruncă în brațele lui Stilpeanu, Elena în brațele Princesei.—Cortina cade.)

V. Alecsandri

POESII.

FURTUNA.

Nimic s'aude nici o vibraie
Nici o viață, nici o mișcare,
Tot universul intunecat,
In somn letargic e cufundat.

Pe firul erbei tremurător,
Deodată ănsă trece-un fior...
Lumea la față pare schimbată,
Frunza electric e scuturată,

Ca un balaur șuerător,
Văjje vântul văjiitor;
Scantee, fulgeră neagra furtună,
Nourul scapără, urlă și tună,

Pe cerul negru alba săgeată
Din intuneric eată-o, eată!...
Și iute cade și 'ngrozitor,
Cu glas de trăsnet asurzitor.

Ca șerpi de flacări focul se 'nalță
Fumul cel vânăț, roșia ceață
Crește, se 'ntinde neincetat;
Arde stejarul cel fulgerat.

Vărfurile se geme, se incovoae,
Crengile 'n flacări plesnesc, se'ndoaie,
Un crac trăsnește, se rupe-arzând,
Scănteii prin ceață să vedă plutind

Totul e spaimă, fior, turbare,
Sălbătăcie ingrozitoare,
Vânturi și flacări mereu sporesc,
Și gem, și urlă, și clocotesc.

Pe șesuri earba este mălită,
Sacara albă e încălțită,
Plopii de frunze sunt despicați,
La pământ fagii zac resturnați;

Ca oase albe și nemișcate,
Crengi de mestacăn stau înșirate,
Nimic trăește, nimic nu-i viu,
Pământul pare ca un pustiu.

Apoi pe 'ncetul vântul slăbește,
Și al furtunei glas amortește;
Dispar a morții negre fiori
Și ploaia trece, și pînăre nori
Mari ochi albaștri cerul leșchide,
Pădurea verde voioasă ride.

Sub dămb în vale prin ciritei,
Tălănci resună și clopoței;

Voiși păstorii prin crâng s'arată,
Oile s'biară și meii saltă;

Curge puhoiul spumegător,
In departare tunete mor,
Soarele-apare, un curcubeu
Bea apă dulce de la păreu.

JENICA.

Noaptea are ochi de aur, primavara fluturi are,
Câmpul are floricele și părinții au copii;
Ei sunt draga mângăiere, sunt cereasca desmerdare,
Sunt a tatei, sunt a mamei bucurii cu ochii vii.

Și eu am un flutur gingaș și eu am o floare vie,
Și eu am o desmerdare, și eu am o bucurie:
O copilă frumoșică, ca zimbi-rea soarelui,
Ochișori ce luminează ca lumina raiului.

Eu îi rid, copila-mi ride, o sărut, ea mă sărută,
Și cu gingașe cuvinte, dulce se alintă ea;
Ca un flutur pe sub soare, nebunatică, plăcută,
Pintre flori de primăvară, saltă Jenicuța mea.

N. Beldiceanu.

EARAȘI ISTORIA CRITICA A D. HĂȘDAU.

*Chilia cu Țermul Mărei Negre proprietate mun-
tenească între 1270—1400.*

Am văzut in unul din nmerele trecute la ce s'a redus toată fraseologia d-nului Tocilescu relativă la critica noastră in privința graniței Bacău și Bărlad; să vedem acum dacă sunt mai serioase obiecțiunile ce ne le face asupra celui al doile punct criticat din Istoria Critică, adică asupra stăpânirii Chilie și a Țermului Mărei Negre de Munteni între 1270—1400.

Să ascultăm mai întâi invinovățirile ce ni se aduc.

„Primul pas ce face și de astă dată Criticul „de la Iași este de a schimba simțul ziselor „d-nului Hăjdău.“

Și mai jos:

„Ei bine, eacă cum criticul de la „Con-
„vorbiri Literare“ resumă această argumen-
„tațiune a d-lui Hășdeu:

„Pentru stăpânirea nebanuită a Muntenilor „din epoca 1270—1400 se aduc următoarele:
„Un pasagiu din scriitorul bizantin Halcocon-
„dila care arată, după d-nul Hășdeu, intin-
„derea Munteniei până la Marea Neagră; ti-
„tularea lui Mircea din documentul de la 1387
„in care se ved cuvintele „stăpân până la
„Marea cea mare.“ Dar cel mai vechiu act
„dintre aceste doue, cel de la 1387, este cu
„mai bine de 100 de ani mai nou decât
„epoca 1270, in care se face cucerirea a-
„cestor părți pentru întâia dată, și autorul
„avea nevoie ca să demonstreze, cum s'a in-
„tâmplat această întâi cucerire; spre acest

„sfirșit întrebunțează deducțiunea logică și „anume arată că Moldova se naște ca stat „politic cam pe la 1355, că cei ăntei domni „statorniciți la mează-noapte a Moldovei au „avut a se întocmi în lăuntru și a-și stator- „nici puterea, că Petru Mușat care domnește „intre 1375—1390 are legăturile cele mai „prietinești cu Mircea, că nici un resboiu nu „turbură aceste legături, *deci Mi cea nu poate „smulge aceste posesiuni în timpul Domniei „lui Petru Mușat, așa dar epoca luării a- „cestor părți a Moldovei de către Munteni „trebuie să fie înainte de 1355, prin urmare „pe la 1270,*“

„Observați:

„D. Hășdeu a zis că: „epoca cuceririi „muntene pe malul moldovenesc al Danubiului „până la Marea-Neagră trebuie *căutată între „1270—1355*“, donă puncturi extreme, cari „nu împedecă ca faptul să fi avut loc chiar „cu câțiva ani înainte de 1355, sau pe la „1300, sau cu câțiva ani înainte de 1270, „destul numai că *intre* aceste două epoce el „trebuie a fi *căutat*.

„Criticul de la Iași ănsă, făcându-se că nu „vede cuvântul *intre* repetat de două, trei, „patru și mai multe ori, și care însemnează „ca valoare intelectuală suma de 90 ani a- „proape, afirmă că autorul operei în cestiune „pune ca dată pozitivă al cuceririi anul 1270, „că de la această epocă până la 1400 stă- „pănirea Muntenilor a fost „*nebănuită*“ că „ac- „tul din 1387 invocat de d. Hășdeu, în care „se vĂd cuvintele: stăpăn până la Marea cea „mare, este cu mai bine de 100 de ani mai „nou *decăt epoca 1270 în care se face cu- „cerirea acestor părți pentru ăntăia dată*“; „că: epoca luării acestor părți a Moldovei de

„cătră Munteni trebuie să fie *înainte de 1375, „prin urmare pe la 1270*“!!

„Pentru D-zeu, de unde acestea toate? De „unde mai ales curiosul „*prin urmare*“? În „ce loc din scrierea d-lui Hășdeu s'au găsit „aceste afirmări?“

Va să zică earăși falsificăm testurile cărtei prin resumatările noastre, aceasta este până acum invinovățirea vecinică a D-lor Hășdeu și Tocilescu. În adevăr noi începem a crede că o zic din inimă curată. Eată cum socotim că se întâmplă faptul. D. Hășdeu luat de vârtejul unor idei preconceptuate le desvoltează cu prea mult entusiasm, farmacat peste măsură de clic, crede că fie-care cuvânt, cu care le îmbracă este o dovadă, fie-care esclamarie patriotică este un adevăr nestrămutat istoric; sfirșind argumentarea și recitind-o în totalitate, totul ia proporții și mai mari ăncă. Când ănsă vine cineva cu sânge rece și cetind acele desvoltări lasă de o parte frazele și escamările, resumând cele sprijinite, amintind numai dovezile și ăncă și pe acestea împărțindu-le după epocile cătră care se îndreaptă. Teoriile desbrobodite de cele netrebunțioase, reduse astfel la adevărata măsură și infățoșate astfel d-lui Hășdeu, însuși d-sa nu le mai cunoaște așa încăt indată începe a striga că noi resumând teoriile sale i le-am falsificat, de aceea pune pe d. Tocilescu ca să strige.

Care este dar și de astă dată vina noastră? Nu este una, sunt trei.

1) Că noi am zis că D. Hășdeu pune „epoca cuceririi Muntene a malului Dunărean și a Mărei până dincolo de Chilia“ *pe la anul 1270*, pe când D. Hășdeu ar fi spus că acest fapt trebuie căutat între 1270—1350

prin urmare am prejudecat asupra unui număr de 90 de ani.

2) Că noi am atribuit D-lui Hășdeu zisele „că de la 1270 până la 1400 Domniarea Muntenilor a fost chiar nebănuită asupra acelor părți“ ceea ce nu ar fi zis d. Hășdeu.

3) Că rezemându-ne pe aceste atribuiri false, noi am înaintat un neadevăr când am zis că D. Hășdeu întrebuițează actul de la 1387 ca dovadă pentru o epocă cu 100 de ani în urmă etc.

Toate aceste invinovățiri sunt neadevărate. Apărătorul D-lui Hășdeu ar fi trebuit să întrebuițeze această metodă de a ne invinovăți de falsificatori cu mare îngrijire, fiindcă ea reduce chestiunea la următoarea dilemă: sau noi am falsificat testul și nu avem dreptate, sau dacă nu l'am falsificat dreptatea e cu noi, așa în cât când noi putem dovedi aceasta, atunci publicul ia act ca de o recunoaștere indirectă a neajunsurilor cărței din partea a însuși apărătorului ei care era liber de a se pune pe ori ce țărăm față cu noi și care de vreme ce l'au ales pe acesta i s'au părut a fi cel mai sigur.

Eată cum asupra punctului ăntei începusem critica în „Convorbiri“:

„Așa fiind cu partea despre Bacău, să vedem și cu cealaltă despre Marea-Neagră. *„Eată ce zice autorul: Toată Dunărea de jos de la Brăila și până mai jos de Chilia cu țărmul maritim și cu împrejurimile continentale propriu numite Basarabia au fost a Muntenilor. Epoca cuprinderii lor este între 1270—1350“.* Așa zisesem la început potrivit-mă D-lui Hășdeu care desvoltând chestiunea incheie astfel:

„Prin urmare epoca cuceririi Muntene pe

„majul Moldovinesc al Danubiului până la Marea-Neagră *trebuie căutată între 1270—1350. Ne vom încerca a o face mai la vale“.*

Acum vine întrebarea pentru ce punând la început epoca acestor cuprinderi 1270—1350 așa cum testul cărței sună la pag. 8 și așa cum ți place D-lui Hășdeu, mai jos ne-am abătut de la aceasta și am sprijinit că D. Hășdeu pune cuprinderea acelor părți nu între 1270—1355, ce curat numai pe la 1270 și încă sfirșind resumatul am zis: „așa dar epoca luării acestor părți a Moldoiei de către Munteni trebuie să fie înainte de 1355 prin urmare pe la 1270.“

Și de astă dată ne-am potrivit tot D-lui Hășdeu ca și ăntei. Eată cum:

Când la început zisesem, epoca acelor cuprinderi este între 1270—1355, cum am spus, o făceam fiind că însuși autorul zicând aceasta, ne promitea că mai la vale are a hotări a nume anul.

Noi credem că un autor ce-și espune teoriile sale cu atăta emfas, cu un ton așa de magistral, va avea fără indoială și sinceritatea și consecvența logică cerută de la ori cine, în cele ce se silește a dovedi, nu știam că tot acel aparat pompos nu era decât un mijloc neonest de a ascunde slăbăciunile, incurcăturele și contrazicerele cărței.

Căci cetind cu de amăruntul cartea întregă ne-am incredințat că nicăirea nu se încearcă macar a stabili prin vre-o argumentare istorică, anul dintre spațiul de la 1270—1335; mai mult ăncă, cetind asemenea și argumentarea prin care ajunge la conclusia că epoca cuprinderii țermului maritim trebuie a fi căutată între 1270—1350, ori-cine se poate

incredința că anul 1270, este viit numai in conclusie in chip arbitrar nefiind nici vorbă de densusul in desvoltarea argumentelor ce și acele merg de bine de rău numai până la 1355 ear nici de cum până la 1270. Concordând aceste doue faptes eosebite, ajungem a ne lămuri asupra adevăratului motiv care fac pe D. Hășdeu să lucreze astfel. D-sale ei trebuia a priori pentru planurile D-sale ca cucerirea termului maritim să se facă de Munteni pe la 1270 și nu altă dată, de și cu mare greutate cum am zis, o putuse impinge de la Mircea abia până la 1355; a o strămuta de o dată de la acest an la 1270 ăra lucru prea îndrăzneț, argumentarea fiind încă proaspătă in mintea cetitorului, deci se hotărește ca să facă această mică săritură de 90 de ani cu altă împrejurare, când cetitorul ocupat cu alte desvoltări a analizei critice ar fi uitat șirul riguros al argumentării de mai sus; însă pentru ca săritura să se facă cât se poate mai pe nesimțite, crede că e de nevoie a-și lasa de pe acum o portiță deschisă; aceasta il face a nu pune in concluzie numai anul 1355 până unde ajunsese cu argumentarea, ci să mai adaugă pe lângă densusul și pe 1270, așa încât se fie un spațiu mijlociu in care se fie de căutat această cucerire. Tot pentru acest scop temându-se ca nu cumva cetitorii curioși neinițiți in asemenea planuri, să nu-l intrebe de unde scoate anul 1270 despre care nici nu fusese vorba, și de unde crează un spațiu mijlociu de 90 de ani care după natura discuției nu-și are locul, D-sa cu o iscusință pe care o crede rară, ca să-i liniștească a-daage cuvintele: *că mai la vale are a prezisa data.*

Odată scapat nu se mai gândește la făgă-

duința dată, care a fost numai un mijloc ghibaciu de a scapa din incurcătură, și sperând că lectorii au uitat că data cuceririi „trebuie căutată între 1355—1270“ cum vine ăntăi împrejurare lasă de o parte data de 1355 și *strămută cucerirea Muntenilor până la Marea pe la 1270.*

Eată și dovezile: la pag. 27 f. 1.

„Pe la 1170 către Severin se lipește ducatul transilvan al Fagarașului.

„Pe la 1270 Severinul și Fagarașul se „mai măresc prin restul Munteniei și prin „tot malul nordic al Danubiului până la „Chilia“.

La pag. 120 f. 2.

„In paragraful precedent, definind epoca „succesivei formațiuni a teritoriului Muntean, „noi am conclus că de abia pe la 1270 după „totala eclipsă a republicei Berladului, Basarabii ajunseră până la gurile Dunărei și „talazurile Pontului.“

Observați lucrul. Aceste linii fac alusie tocmai la celelalte citate de noi mai sus in care se zice că epoca cuceririi Munteue *trebuie a fi căutată între 1270—1355*, și totuși de astă dată desmințindu-le, autorul ne spune cu un curaj minunat că acolo ar fi *conclus* pur și simplu că *pe la 1270* Besarabii au ajuns la termurile Mărei!

La pag. 121 f. 2.

„Ei bine, ne se presintă aici ocasiunea de „a confirma acea conclusiune resumând-o și „completând'o.

„Pe la 1170—1180 Besarabii cari până a „tunci erau numai bani ai Severinului cuprind „Fagarașul.

„Pe la 1200—1210 mai iau teremul in „chis între hotarele țerei făgărășene și ale

„Severinului: regiunea Câmpu-lungului și a „Curtii de Argeș.

„De la 1210 până pe la 1270—1280 se „execută cu incetul lăfșirea Basarabilor în „direcțiunea Chiliei.“

D. Hășdeu dar concludă la pag. 8 f. 1. că data cuceririi „trebuie căutată între 1270—1355“, la pag. 27 f. 1. că acea dată trebuie pusă pe la 1270: la pag. 120 f. 2, că trebuie pusă tot pe la 1270; la pag. 121 f. 2, că trebuie căutată între 1210 până la 1270 și 1280.

În mijlocul acestor cifre deosebite, ce dată era să ne alegem noi în resumatul nostru? Ne-am ales pe cea de pe la 1270 pentru care se pare că autorul simțese mai multă simpatie. Să se însemne bine că noi am zis „pe la 1270“ ca și D. Hășdeu, iar nu după cum D. Tocilescu ne învinovățește că am fi precizat anul.

Nu mai spunem că toate aceste strămutări a Basarabilor sunt numai închipuie de autor fără nici o probă.

D. Tocilescu se miră cum vorbind în resumatul nostru de această pretinsă cucerire am zis că ea s'au făcut „înainte de 1355 prin urmare pe la 1270“. Nu înțelege că noi resumând riguros argumentația autorului îi îndreptăm fără de voie o ironie în privința săriturii de 90 de ani.

Cum rămâne dar și cu această pretinsă falsificare din partea noastră imputată nouă de D. Tocilescu?

Dacă ne dădea pace, D. Hășdeu rămânea vinovat numai de faptul că-i făcea pe Basarabi a ajunge la Marea cu 90 de ani chiar înainte de data ce-o stabilește însuși. Acum însă suntem nevoiți să-l întrebăm dacă în

viitor vom mai avea fericirea de a face polemică cu D-sa, (nu se supere D. Tocilescu, căci d-sa numai îi ține locul), de care versiune din cartea D-sale să ne ținem, de acea care pune întinderea Muntenilor până la Marea între 1270—1355 și o stabilește arbitrar pe la 1270, sau de cealaltă care pune tot acest eveniment de la 1210 până pe la 1270—1280! Până atunci însă pentru a nu mai supăra pe D. Tocilescu suntem siliți a le avea în vedere pe amândouă!

A doua falsificare a noastră după D. Tocilescu, este că am atribuit D-lui Hășdeu părerea „că între 1270 și 1400 stăpânirea Muntenilor nici nu au fost bănuită“. Cea ce nu ar fi susținut D-sa.

Eată dovezile noastre:

La pag. 8 f. 1.

„Aici de o cam dată ne ajunge a înregistra atât că *țara Românească din secolul „al XIV lea cuprindea în sine ca o parte „integrantă a teritoriului său normal tot ținutul nordic al fluviului rege.“*

Eată mărturisirea D-sale formală trecută cu vederea de D. Tocilescu, prin care spune că în tot veacul al 14-lea de la 1300—1400 Chilia era Muntenească.

Și o alta la pag. 9 f. 1.

„Între anii 1350—1400 hotarul Muntenească până la Berlad, Chilia și Bacău *nici „nu era pus în dubiu de către Moldova“.*

Ar rămânea încă falsă afirmația noastră pentru epoca de la 1270—1300 care nu se poate cuprinde în aceste declarații ale d-lui Hășdeu, dar am văzut cum pentru D-sa anul 1350 este tot una cu 1270 în care îl preface strămutând totodată și cucerirea Muntenească cu 90 de ani. Ce am făcut noi

altă decât urmărind riguros argumentarea D-lui Hășdeu, am resumat cele doue epoce 1270—1350 și 1300—1400 in una singură 1270—1400. *Dubiul* D-lui Hășdeu l'am tradus in românește mai ăntei prin „*îndoală*“ *) apoi prin „*nebănuir*“.

Așa fiind cu aceste pretinse falsificări la care aleargă D. Tocilescu, de câte ori il cam stringem prea de aproape pe D. Hășdeu, să resumăm din nou teoria acestui din urmă:

Lăfșirea Basarabilor până la Chilia se face între 1210 și 1270—1280 (după o versiune) sau între 1270 și 1355 (după alta) in tot casul pe la 1270 tot malul nordic a Dunărei împreună cu Chilia era a Muntenilor. Această stăpănire nici⁷ nu au fost pusă in „dubiul“ de către Moldoveni până la 1400.

Afară de *versiuni* pe care in critica ăntei nu le-am pus pentru a cruța pe D. Hășdeu, restul este identic și cetitorii au văzut că imputările D-lui Tocilescu nu l'au schimbat intru nimic fiind neintemeiat.

Să vedem acuma treia invinovățire: Pentru cuprinderea Chiliei cu țermul maritim la 1270 de Munteni ce dovezi domnia-sa adusese?

Eată-le:

Un document de la Mircea cu data de la 1387.

Un pasagiu din Halcocondila relativ tot la Domnia lui Mircea (1396—98).

Niște acte de la 1387 și 1396 pentru o epocă cu o 100 de ani in urmă...! eată ce zisesem noi in critica noastră. Și eată ceea ce D. Tocilescu ne impută că am falsificat.

Căt despre deducțiunea prin care D. Hășdeu strămută starea de lucruri de la 1387 la 1355, aceasta nici nu o considerăm fiindcă

nu este un act, ș'apoi ea se nimicește mai jos după cum vom vedea

Să se ia aminte bine acest fapt.

Dacă Valachia au fost vre odată mai mare au fost in cei ăntei 10 sau 15 ani a Domniei lui Mircea când in adevăr avea amëndouă malurile Dunărei împreună cu o mare parte a Dobrogei, după cum se poate adeveri și prin alte acte nu numai prin titulare. Ce face D. Hășdeu? Ia acte relative la intinderea Munteniei de sub Mircea și conchide de ele pentru aceeași intindere și mărime a ei cu mai bine de 100 de ani in urmă. Și asta inseamnă a statornici lucrurile prin o riguroasă analiză!

Această teorie gratuită tot ar avè macar o umbră de probabilitate, dacă din actele generale s'ar ști că starea de lucruri de la 1387 ar fi o continuitate a celei de pe la 1270, cu alte cuvinte dacă cam in aceleași împrejurări politice ar fi fost Muntenia in amëndouă epocele. Dar nici această nu e, între Valachia de la 1270 și cea de la 1387 este o prăpastie întreagă. Pe la 1210 sau 1270 Valachia nici nu avea o unitate politică, avea un traiu mai mult numai social; imbucătățită in mici ducate fără insemnătate, nici nu se cunoaște șirul sau numele Domnilor, pe când pe la 1387 starea acea de lucruri se schimbase in totul.

Ș'apoi cel puțin dacă documental de la 1387 ar fi cel mai vechiu ce s'a găsit, atunci D. Hășdeu tot ar mai avè o scusă: ar zice că a conclud asupra unor timpuri necunoscute cu cel mai apropiat act de ele. Dar nici aceasta nu este. Avem acte de la naintășii lui Mircea anume cu datele de la 1365, 1368, 1369, 1372, 1375 din care nu se poate deduce ceea ce voește d. Hășdeu și pe care din

*) Convorb. Liter. anul 5, pag. 451.

astă pricină D-sa le lasă deoparte spre a se răpezi la cel de la 1387.

Pe aceste considerații basându-ne, eată ce zicesem în „Convorbiri“ anul al VI pag. 453.

„Al doilea argument este titulara lui Mircea „din documentul de la 1387 în care se ved „cuvintele „stăpân până la marea cea mare.“ „Dar nici aceasta nu este de ajuns pentru a „explica o epocă întreagă. Titularele domnești „n’au un caracter stereotip în toate timpurile, „ele se schimbă după deosebitele întâmplări po- „litice prin care trec popoarele. Așa din cea „ce constituea la 1387 un fapt sigur, nu ur- „mează ca să deducem cu o siguranță deplină „cumcă aceeași stare de lucruri a fost înainte „și în urmă cu o sută de ani de această dată, „dacă un alt act contimpuran nu dovedește a- „semenea natură cu acel din 1387 din acele „timpuri, noi nu găsim într’ensele nici o urmă „de asemenea fapte.

„Noi avem documente de la Vladislav și Radu „Basarab naintași lui Mircea cu datele urmă- „toare: 1365, 1368, 1369, 1372, 1375. În toate „aceste, titulara domnească deși feliurită, cu- „prinde în general cuvintele: Domn al Ungro- „Vlachiei, ban de Severin, duce de Fagaraș „și Almaș *dar nici în unul na găsim titlu* „*stăpân până la marea.* Cum se poate ca „teribilul Vladislav Basarab“ să fi neingrijit „a-și pune titulară măreață în un șir de cri- „soave, când știm că regii și principii aici gă- „sesc locul a-și desvêli toată deșertăciunea lor „pompoasă prin titluri de multe ori curat in- „chipuite? Cu alte cuvinte dacă astfel de titu- „lare păcătuiesc prin ceva, de sigur nu prin „modestie, prin urmare toți Domnii Munteni „dinaintea lui Mircea, nu ar fi lipsit a-și da „asemenea titulară dacă realitatea lucrurilor ar

„fi fost așa încât să le nască macar idea, idee „nouă, venită pentru întâiași dată lui Mircea „din împrejurări cu totul, ca să zică așa, per- „sonale epocii lui. În deobște stăpânitorii își „pun în partea cea schimbăcioasă a titularii „lor, ceea ce-i impresionează mai cu samă prin „noutatea lucrului, prin însemnătatea momen- „tană; o posesiune nouă căpătată figurează ne- „conținut până ce intrupată cu totul în uni- „tatea țerei întregi, ea devine neînsemnată per- „zându-și oare cum farmecul noutății. În titu- „larele domnești din secolul al 14: *ban de* „*Severin* se vede figurând cât timp Domnii țin „în feud această țară de la regele Ungar, in- „dată ce ea este intrupată pe deplin cătră re- „mășița Munteniei, atunci el pere din docu- „mente, pe când *duce de Fagaraș și Amlaș* „continuă a figura, pentru că poziția excepțională „a acestor ducate nu învoea contopirea lor cu „Valachia. Nepomenirea ulterioară a unei titu- „lare în niște acte următoare se mai explică „și prin pierderea acelor posesiuni înfățișate prin „ea și acesta este cazul nostru. Mircea se in- „titulează „stăpânitor pe ambele maluri ale Du- „nării și cetăței Dorostorului“ numai momen- „tan, în timp când apucase aceste posesiuni, „de vreme ce următorii sei nu se mai întitu- „lează astfel. Cu un cuvânt nici titulara din „documentul de la 1387 nu ne poate sluji ca „dovadă decât numai pentru timpul de atunci „Să nu se uite un lucru, noi aici facem cri- „tică, noi primim sau respingem încheerile d-lui „Hășdeu după cum numărul și prețul dovezilor „aduse sunt de ajuns sau nu, așa încât din „toate acele aduse pentru epoca 1270—1400 „resultă numai atât că *Muntenia se întindea* „*până la marea neagră, numai în timpul Dom-* „*niei lui Mircea*“.

Eată și obiecțiunile d-lui Tocilescu. Citându-ne următoarele cuvinte a noastre:

„Documentul lui Mircea din 1387 nu este „de ajuns pentru a explica o epocă întreagă“.

Apoi adaugă:

„Dar cine a pretins aceasta?“ A pretins aceasta, răspundem noi, d. Hășdeu care punând cucerirea Chilieii pe la 1270, începută fiind de pe la 1210 o dovedește cu un act de la 1387 și cu o deducțiune greșită dusă și ea numai până la 1355.

Apoi citându-ne pasagiul nostru:

„Titularele domnești n'au un caracter stereotip în toate timpurile, ele se schimbă „după deosebitele împrejurări politice prin „care trec popoarele“.

D. Tocilescu adaugă:

„Dar cine a tăgăduit aceasta?“

A tăgăduit earăși acel d. Hășdeu care luând cea mai pompoasă titulară ce au avut domnii Munteni, cea a lui Mircea, *) hotărăște conform cuprinsului ei, geografia Valachiei cu mai bine de 100 de ani în urmă, lăsând deoparte 6 documente din acea epocă care confruntate cu acel a lui Mircea arată evident prin deosebirea lor, că întinderea politică a Valachiei de atunci pe care ele o înfățișează era alta decât cea din timpul lui Mircea.

Și mai departe earăși citându-ne un alt pasagiu:

„Așa din cea ce constituia la 1387 un fapt „sigur nu urmează ca să deducem cu siguranță deplină că aceeași stare de lucruri au „fost înainte și în urmă cu o sută de ani de „această dată“.

D. Tocilescu adaugă:

*) Eexceptând pe a lui Michai.

„Astfel face oare d. Hășdeu? Deduce Domnia-lui din actul lui Mircea cel Bătrân aceeași întindere a Munteniei cu 100 de ani înainte și cu 100 în urmă de 1387 data „documentului?“

Nu fie cu suparare d-lui Tocilescu, așa face. Asta reese evident din cele arătate. D. Tocilescu crede că autorul a dovedit indeajuns lucrul, când ca să indulcească această curioasă analiză critică, ne spusese deducând tot din actul de la 1387 că aceeași stare de lucruri a trebuit să fie și înainte până la 1355 fiind că domnii Moldoveni erau incuibăți la nordul Moldovei și fiind că cu Petru Mușat, Mircea a fost în pace. Uită însă D-sa că aceste argumente negative nu au preț pe lângă cele 6 acte Muntenesti citate mai sus care restring marginile Munteniei ce le prea întinde d. Hășdeu, uită că nu prea erau așa de incuibăți domnii Moldoveni spre nord fiind că unul dintre ei Iuga I, încă de pe la 1374, trecuse peste granița d-lui Hășdeu adică peste Berlad, găsindu-se chiar înmormântat la o biserică mai jos de acest oraș. *)

D. Tocilescu ne mai citează înainte:

„Noi avem documente de la Vladislav și Radu Basarab naintașii lui Mircea cu datele următoare: 1365, 1368, 1369, 1372, 1375; „în toate aceste titulară domnească, deși fe-lurită, cuprinde în general cuvintele „Domn al Ungro-Vlachiei, ban de Severin, duce de Amlaș și Făgăraș; dar nici în unul nu găsim titlul stăpân până la Marea.“

„Și ce este cu asta“ adaugă D. Tocilescu. Este că dacă iei de razem argumentării cuvintele „stăpân până la mare“ din documentul lui Mircea, cu el nu poți concluda asupra

*) Ist. Crit. pag.

unui timp din care ai 6 documente și în ele nu găsești aceste cuvinte *ce-ți slujesc de dovadă*.

Apoi mai adaugă:

„Prin *Ungro-Vlachia* din titlă se înțelegea „Muntenia întregă, iar terenul până la marea „*neavând un nume deosebit, ca Severinul, Fagarașul și Amlașul, ca să fie specificat, întră în totalitate.*“

Minunată descoperire! Va să zică în timpul lui Mircea lucrurile se schimbaseră altminteră de cum fusese la născut, termenul mării are un nume deosebit, ca Amlașul etc. de aceea nu mai intră în totalitate! Care este însă acel nume? Pentru că d. Tocilescu nu-l dă la lumină ca cei laudați de d-sa să-l laude și ei? Ce modestie neertată care vine în dauna științei!

Până atunci, pentru a se vedea mai bine ce voește să zică d. Tocilescu și ce voim noi, să vedem deosebirea între titlulara lui Mircea și cea a urmașilor lui: Eată cea a acestora:

„Domn al Ungro-Vlachiei, ban de Severin, „Duce al Amlașului și al Fagarașului.“

Eată și titlulara lui Mircea de la 1387:

„Domn al Ungro-Vlachiei, ban de Severin, „Duce al Amlașului și al Fagarașului, *stăpânitor al Silistrei, al părților Tătărești și al ambelor maluri a Dunărei până la marea cea mare.*“

Aceste cuvinte subliniate, *Siliștra, părțile Tătărești, ambele maluri a Dunărei* adăuse pe lângă posesiunile din titlularele Domnilor precedenți nu însă după d. Tocilescu niște câștiguri nou realizate sub Mircea, ci ele se subînțeleg și în actele predecesorilor săi, deși nu sunt puse. Să-i fie de bine dacă d-sa nu înțelege, ci subînțelege.

D. Tocilescu mai are un argument sau mai bine o observație:

„Apoi până la Mircea toate titlularele sunt „scurte“ ne zice cu gravitate.

Earăși o mare descoperire! În loc însă să-și fi pierdut vremea pentru a observa că *titlularele sunt scurte*, era mai bine să se fi gândit pentru că *toate sunt scurte* înainte de Mircea și pentru că ele devin *earăși scurte* după Mircea și atunci poate n'ar mai fi susținut că Valachia de la 1270 era tot așa de întinsă ca cea de la 1387.

A doua dovadă a d-lui Hăjdău este autorul Bisantin Halcocondila; ea însă fiind mai nouă chiar decât actul de la Mircea anume de la 1396—98, cu atât mai puțin poate sluji de argument.

Așa dar cele ce am susținut noi rămân neatînse.

Așa dar d. Hăjdău foarte greșit conchidea în *Istoria Critică* din actul lui Mircea din 1387 că Muntenia pe la 1270 avea tot aceea întindere.

Cât despre obiecțiunea că după tălmăcirea noastră dată autorului Bisantin „Moldova ar fi de-a stînga Moldovei“ noi răspundem prin două cuvinte. Una din multele greșeli ce fac mare parte din istoricii noștri este și aceea de a se crede orbește în autori străini vechi care vorbesc în treacăt și despre noi. Ori ce fapt absurd, ori și ce incurcătură eșită din mintea lor confuză, scriind despre lucruri ce nu le cunoșteau decât foarte nehotărît, istoricii noștri critici întrebunțează un arsenal întreg de erudiție pentru a le susține, mai ales când ele se potrivesc cu planurile d-nialor. A lua însă cele ce spun autorii străini din cuvânt în cuvânt este tot ce poate fi mai nelogic și mai nesănătos, este a arăta cea mai completă lipsă de spirit de analiză și de critică, cu toată larma ce de altminteră fac d-nialor. Iae cineva la serioasă harta Moldovei de Reicherdorf, sau geografia fizică a lui Paol Giovio contimpuran cu Petru Rareș care ne spune că Suceava e așezată pe un fluviu ce

primește în el Dâmbovița și Argeșul și apoi se varsă în Olt!

Noi ne mirăm cum cei ce au crezut că poetul Snorre Sturlason vorbind despre *oameni negri* vecini cu piticii și urieșii, înțelegea pe Români, nu cred și aceste minunății pentru a se complecta tabloul. Dar ni se va spune că Halcocondila nu e în categoria autorilor citați mai sus. Nu știm în ce categorie este, ceea ce știm e că și el este neștiutor de afa- cerile Moldovei și a altor țeri de care vorbește; eată un exemplu din multele ce am putè arèta: Vorbind la anul 1389 despre Lazar Despotul Serbiei, zice: „Eleazar avènd fete, pe una au dat-o lui „*Sisman Craiul Odrisiilor sau a Moldovenilor* făcèndu-l „sie ginere.“ Eată dar că Moldovenii se mai numeau și Odrisi după cum Muntenii, Arabi; eată Sisman nu Domn, ci încă Craiul lor! Și aceasta o spune Halcocondila autorul de predilecție al d-lui Hăjdău! Tot astfel și cu delimitarea geografică de care este vorbă; neavènd noțiuni clare despre popoarele de la Dunăre, știe numai că sunt doue țeri locuite de acelaș popor, confundă pe una în alta în măr- ginirea geografică, le deosebește earăși, și sif- rșește prin a vorbi în genere de amundone. Tocmai pentru aceasta noi, prevenind oare cum geniala obiecțiune a d-nilor Tocilescu-Hăjdău, că după noi „Moldova e de-a stînga Moldovei“ „noi zisesem acolo „cu alte cuvinte *confusia* „ce domnește în un autor vechiu, să nu o luăm „*drept știință*, ci să o prețuim întru cât merită.“ —Fiind însă că d-nialor se țin de Halcocondila din cuvènt în cuvènt, crezènd că prin aceasta ne- au doborit definitiv să ne ținem și noi de litera autorului bizantin ca să le întoarcem ironia cu dobânda ei.—Să cităm earăși întregul pasaj:

„Neamul Dacilor este foarte iute la resboiu „deși nu se cărmuește de legi tocmai bune, „locuiesc mai mult prin sate indeletnicindu-se „cu pășunile. „*Țara lor se întinde de la Ar- „dealul Panonilor până la Pontul Euxin, din „dreapta cum se întinde spre marea se măr- „ginește cu fluviul Istru, din stînga are re- „giunea numită Bogdania. Țara lor o desparte „(în doue) muntele care se întinde lung, că- „ruia locuitorii îi zic Prasovu!* Limba „Dacilor este foarte semănătoare cu a Italie- „nilor, acum însă întru atât de stricată și „deosebită încât cu greutate Italienii ar putè „înțelege ceea ce vorbele lor ar vrea să zică. „De unde însă au venit și s'au statornicit „limba și obiceiurile romane aici în această țară, „nu am aflat nici de la un muritor, nici am „auzit pe cine-va care să amintească aceasta. „Se zice că de peste tot locul oameni năvă- „lind au pètruns în această regiune fără ca „să remăe vre un fapt însemnat de acest neam „încât să prețuească osteneala de a se aminti „în istoria de față. Întru nimic nu se deose- „bește în celelalte de Italieni, în mănecare, în „arme și chiar în mobilier slujindu-se de ace- „laș mijloc. *Deși acest neam se despărțește în „în doue țeri, în țara Bogdaniei și a Istriei „totuși nu trăesc între sine cu dreptate*“*....

Va să zică prin neamul Dacilor înțelegèndu-se numai Muntenii, Muntenia se întinde până la Marea Neagră avènd de margine în dreapta, Dunărea, ear de-a stînga Bogdania (Moldova).

Să mai amintim acum frasa c i care sif- rșește pasajul dupăce se descrie limba, obiceiurile neamului Dacilor [adică a] Muntenilor după

*) L. Chalcocondylae Historiarum libri decem. pag. 77—78.

d. Hăjdău și Tocilescu. „Deși acest neam se „despărtește în două țeri în țara Bogdaniei „(Moldova) și a Istriei (Muntenia), totuși nu „trăesc întru sine cu dreptate.“

Cine este acel neam al Dacilor? d. Tocilescu sau d. Hăjdău ne răspunde că sunt *Muntenii*.—Foarte bine. Mai întrebăm earăși: Cu ce regiune se mărginește țara Muntenilor la stînga?—Cu Bogdania sau Moldova ne răspund împreună.—Earăși foarte bine.—Acum vine ănsă partea cea grea pentru d-nialor. Dacă neamul Dacilor sunt numai Muntenii de vreme ce Muntenia, țara lor se mărginește la stînga cu Moldova, noi credem că și Muntenii erau vecini de-a stînga cu Moldovenii. Credeam că asupra acestui adevăr că un popor locuiește în țara lui, nu se va îndoi d. Tocilescu și nu ne va combate. Ei bine eată mergînd cu analiza critică pînă acolo ca să susție că nu Moldovenii locuiau în Moldova ci Muntenii. Căci de vreme ce susține că neamul Dacilor sunt numai Muntenii, atunci ce înseamnă cuvintele „deși „acest neam (a Muntenilor) se desparte în două „țeri în Bogdania (Moldova) și în Istria (Muntenia)“? Eată dar pe Moldoveni scoși din țara lor și înlocuiți prin Munteni. Dar eată ca în acelaș timp ese geografia cea mai curioasă ce și-au închipuit-o cine-va.

Cum se poate ca *Muntenii să se mărginească cu o țară pe care o locuiesc tot ei?* adecă cu Moldova? Cum se poate ca Muntenii să fie vecini tot cu Muntenii? Eată minunatele conclusii la care ajung d. Tocilescu și Hăjdău tălmăcind pe Halcocondila! Muntenii sunt și Munteni și Moldoveni totodată; ei locuiesc și în Muntenia ce are la stînga pe Moldova, și locuiesc și în această țară, deși le servește de frontieră; ei se mărginesc cu ei înșii. Ei au de

frontieră țara lor proprie! Aceasta trebuie să-i facă pe d-nialor să înțeleagă că Halcocondila numai din confuzie la început pusese pe neamul Dacilor că se mărginesc cu Moldova de vreme ce la sfîrșitul pasajului se vede clar că el avea și pe Moldova în vedere, o cuprindea și pe ea de vreme ce ne spunea că neamul Dacilor locuia în două țeri în Muntenia și în *Moldova*. Aceasta înseamnă a privi lucrurile în mic, din un punct de vedere ăngust! Aceasta înseamnă a părăsi în pasajele confuze punctul de vedere general, superior din care se poate pătunde ideea autorului confus! Eată ce înseamnă a înțelege că Halcocondila vorbește numai de Munteni și nu și de Moldoveni.

În chestiunea cu granița Bacău și Bêrlad hotarele Moldovei rămăneau în mijlocul țerei; de astă dată hotarele nu mai sunt hotare, Muntenia mărginindu-se cu Moldova și Moldova fiind Muntenia!

O mai repetăm, eată ceea ce înseamnă a se lua cineva după litera unui autor confus; dacă noi am fi ținut samă de mărginirea geografică din Halcocondila, de sigur am fi ajuns la conclusia că Moldova este de-a stînga Moldovei după cum d-nii Tocilescu și Hăjdău ținîndu-se au ajuns la cea mai de sus care e mult mai ciudată. Noi ănsă, deși nu suntem din înalta școală a analizei critice, cînd am afirmat că autorul bisantin vorbește de Moldoveni și de Munteni, am avut în vedere ideea principală ce rezultă din totalitatea pasajului nedănd nici o însemnătate locurilor confuze și incurcate din el.

În un singur lucru are dreptate d. Tocilescu pentru a nu zice d-nul Hăjdău. Noi ne exprimasem neesact cînd zisesem că Niebuhr a tradus pe Halcocondila, trebuia să spunem că a fost numai președintele societății

ce s'a ocupat cu asemenea lucrare și că Stritter este adevăratul traducător.

In acest cas d. Hășdău in locul nostru ar fi căutat de sigur să tragă vre o linie pe lângă Niebuhr, cu vre un „zigzag intermediar“ ca să voească a convinge pe lectori că are dreptate, noi însă nu ne sfim a spune ce este adevărat.

Chestiunea este sfirșită.—Nu ne putem opri de a mai zice câte-va cuvinte asupra *ințelegerii* d-lui Tocilescu când cetește vre-o carte.

Eată un pasaj la adresa noastră fiind vorba despre Halcocondila.

„Bictul Sincai deasemene se nedreptățește „aruncându-i-se fără de milă năpatea pe cap de a fi înțeles ca d. Panu pasajul Halcocondilean (!) citat mai sus; pe când istoricul Transcarpatin punând in parentez la cuvântul „Dachii“ „adecă Daco-Români“ n'a înțeles prin „aceasta și pe Moldoveni căci altfel n'ar fi „ajuns la această conclusiune aforistică. „Basarabia, adecă întreaga parte de jos a provinciei actuale de acest nume mai înainte „s'a ținut de Valachia“ așa zice Sincai, eară d. Panu *ei atribue cu sânge rece o afirmațiune diametralmente opusă.*

Va se zică noi am afirmat aducând ca autoritate pe Sincai că *și el a înțeles ca și noi* pasajul autorului Bizantin.—Aceasta este un neadevăr. Eată pasajul nostru de unde d. Tocilescu a scos această armă omoritoare cu care voește să ne doboare:

„Cu alte cuvinte confusia care domnește in „vre un autor vechiu să nu o luăm drept „știință, ci să o prețuim intru cât merită. *In „această tălmăcire greșită (a autorului bizantin) se pare că Sincai l'a adus (pe d. Hășdău) cu toate că nu înțelegem s'apăceala autorului. El traduce foarte bine „gens Daco-*

rum“ prin Daco-Români adecă Români inde- „obște, ear nu pe Munteni in parte și inchee prin „Basarabia mai inainte s'a ținut de Valachia.“

Sincai l'a indus pe d. Hășdău in tălmăcirea greșită a pasajului din Halcocondila ajungând la aceleași conclusii ca și d-sa, că Basarabia s'a ținut de Munteni, conclusie contrară cu a noastră, aceasta insemnează după d. Tocilescu că noi am afirmat că și Sincai a înțeles ca noi acel pasaj. Adineoarea nu înțelegea, ci subînțelegea, acum ce cuvânt să mai intrebuițăm?

D. Tocilescu n'a înțeles că sensul pasajului nostru este următor: „Ne mirăm de zăpăceala lui Sincai de a tălmăci greșit ca și d. Hășdău pasajul din Halcocondila prin aceea că inchee „că Basarabia s'a ținut mai inainte de Valachia“ căci traducând la inceput pe *gens Decorum* prin *Daco-Români* s'ar părea că nu ar înțelege numai pe Munteni.“ Și aceasta am zis-o, fiindcă Sincai cuvântul „Daci“ din Halcocondila il traduce totdeauna prin Munteni și-i are numai pe ei in vedere, pe când sub *Daco-Români* înțelege totdeauna pe Români in general.

Eată esemplu pentru cazul de'nți:

La pag. 38 v. 2.

„Dachii sau Muntenii auzind că împăratul merge asupra lor“

La pag. 40.

„Deci inturnându-se Muntenii se grăbea către cortul împărătesc. Așa s'a sfirșit indrăzneala Muntenilor etc.“

La pag. 41.

„Vlad vездând că Muntenii au trecut la frate-seu etc.“

Eată acum insuși vorbele lui Sincai ^{17-8 11269} *prin* care arată el singur ce înțelege ^{817 818 11269} *prin* cuvântul *Daco-Români*. ¹¹²⁶⁹

„Nu numai mie ci și altor mai mulți a „plăcut a numi Daco-Români acea gintă ce se „servește cu uua și aceeași limbă adecă Ro- „mână coruptă sau latină, ănsă diferit de cea „Italiană, Francesă, și Ispanică ear mai de „aproape de cea Valică și Ilatică pentru aceea „că ea locuind diferite țeri și provincii după „aceiași sau după părțile lor și a luat și nu- „mire diversă.“

Vine întrebarea acum pentruce dar, dacă Sincai făcea această deosebire între Munteni și Daco-Români, traduce în acest cas pe *Daci* din Halcocondila prin *Daco-Români* mai ăntei, și apoi conchide ca și cum i-ar fi înțeles nu-mai Munteni?

Respunsul este foarte simplu: Sincai traducând pe Halcocondila din textul latin văzuse că după cuvântul *Daci* Vlad adăugise în parentez *in quibus et Moldavi*, această figurare și a Moldovenilor îl făcuse de astă dată a traduce cuvântul *Daci* nu prin Munteni ci prin cuvântul Daco-Români în care să se cuprindă și Moldovenii; dupăce ănsă traduse întregul pasaj i se părû ca și d-lui Hăjdău că el vorbește numai de Munteni și atunci își formulă conclusia de mai sus privitoare numai la ei.

Cum să calificăm acum această urmare a d-lui Tocilescu care nu se sfiște a zice „că d. Panu „ei atribue cu sânge rece (lui Sincai) „o afir- „mațiune diametralmente opusă“? Cu acest sistem pre cunoscut în București, cred că au să acopere minunățiile d-nialor cărora le dau cele mai pompoase titule și pe care tot autorii le laudă prin jurnale fără a se iscăli? căștiga-va în însemnătate și în adevăr *critica* d-nului Hăjdău?

Acești istorici din cercul „anălisă-critică“

au găsit mijlocul cel mai ușor de a ajunge la scopurile istorice ce le urmăresc; ei falsifică texturile, le ciuntesc sau le adaugă după plac. Un exemplu îl avem chiar acum de la d. Tocilescu Eată-1: în minunatul pasaj prin care ne spune că noi am zis că Sincai au înțeles tot astfel pe Halcocondila, d. Tocilescu arătând că prin Daco-Români Sincai n'au înțeles și pe Moldoveni urmează:

— „Căci altfel n'ar fi ajuns la această con- „clusiune aforistică: *Basarabia adecă întreaga „parte de jos a provinciei actuale de acest „nume, mai înainte s'a ținut de Valachia“* (17). „Așa zice Sincai.“

Numărul (17) ne îndreaptă la nota următoare: *Cronica t. 1. p. 370 anul 1398*. Ar crede cine-va că cel puțin când îți citează tomul și pagina din un autor atunci îi respectează textul. Greșală! Analisa riguroasă nu are asemenea scrupuloșități. În zadar ai deschide pe *Sincai t. 1. p. 370 anul 1398*, asemenea text nu se află. Acolo găsim numai următoarele cuvinte „că *Basarabia mai înainte s'a ținut de Valachia*.“ Celelalte cuvinte citate în textul lui Sincai „*adecă întreaga parte de jos a provinciei actuale de acest nume*“ sunt o necalificată adăogire a d-lui Tocilescu. Observați bine această metoadă; aici nu e vorba de părerea lui Sincai sau de ideile generale ale lui, aici e vorba de textul lui pe care ni-l reproduce arătându-ne și pagina, și cu toate că ori și cine ce a deschis o carte știe că nu e permis a schimba o literă din textul unui autor ce-l citezi, D-nul Tocilescu nu se sfiște a adăogi de la d-sa în o citație a lui Sincai mai multe cuvinte decât a cronicarului și a spune apoi cu gravitatea unui erudit: *așa zice Sincai!*

Critica numitului Domn in contra noastră se poate dar esplica ușor; lipsită de fond și de serioșitate, impleticită in o fraseologie goală și umflată, ea tinde numai la un efect momentan voind să surprindă increderea cetitorilor prin tot felul de mijloace neonestе a căroră grea respundere mai la urmă cade tot pe numele celui ce le-a intrebuițat.

Un individ care făptuește asemenea falsificări nu ar merita onoarea unui respuns dacă niște motive mai pre sus de acestea nu ne-ar silă a avè in vedere mai mult pe public decât pe d-sa.

Așa dar in urma acestora și a celor espuse in Convorbiri teoria d-nului Hăjdău că Muntenia se intindea până la marea intre 1270 și 1400 este falsă, această stăpânire trebuind a se reduce numai la partea de'ntăi a Domniei lui Mircea din veacul al patrusprezecelea.

G. Panu.

POESII.

COFILARIA.*)

(Trad. din *Victor Hugo. Les Contemplations.*)

Cânta, cânta copilul, ear mumă-sa in pat
Trăgea de moarte'n umbră, cu mândru-i chip plecat;
In nori acuma moartea pândea deasupra sa
Eu ascultam cum geme, copilul cum cânta.

Cinci ani avea copilul și la fereastră stând
Cu risul seu, cu jocul plăcut vuet făcënd;
Ear mumă-sa alături cu-al seu copil iubit
Ce cânta toată zioa, tușea necontenit.

*) Această poesie a mai fost tradusă de d. V. Pogor. V. Conv. Lit. Tom. VII pag. 88.

Să doarmă s'a dus muma, sub peatră 'n țintirim
Și earăș copilașul cântând il auzim . . .
Un fruct este durerea și de purtat prea greu
Să crească pe-o mlădiță nu-l lasă Dumnezeu.

DECLARAREA.

(Traducere din H. Heine).

Sara murgind vine,
Și mult mai selbatec, valurile mugesc,
Și eu șed pe malul, de une privesc
Jocurile albe, a undelor line.
Ș'un dor fără de margini, cumplit mă pătrunde,
Dor de-a ta ființă, ce-ori unde-mi zimbește,
Ori unde mă chiamă și mă urmărește
Ori unde, ori unde:
In freametul mării, in vântul cel greu,
Și 'n insuși suspinul sufletului meu!

C'o trestie ușoară 'n nășip am sapat:
Agnes te iubesc!
Ănsé valuri rele, ce s'au revarsat
Pe dulcea scrisoare, urma-i nimicesc.
O! fragedă trestie, nășip sburător,
Val risipitor,
Voue de-acuma nu voiu crede eu!
Cerule e mai negru, și sufletul meu
Este mai selbatec,
Și 'n codrii Norvegiei eu cu braț puternic

Bradul cel mai mare smulg și il cufund
In vapaea vie din a Etnei fund,
Și cu așa pana gigantică, care
E'n foc adăpată,
Pe fața cerească, neagră 'ntunecată
Scriu cu infocare:
Agnes te iubesc!
Deatunci ori ce noapte poartă arzătoare
Sus pe cer in flacări vecinica scrisoare,
Ș'ori ce generații, de fi pământești
Citesc cu uimire, vorbele cerești:
Agnes te iubesc!

D. Petrino.

DOMNISOAREI B***

(trad. din Heine.)

De m'aş face-un scăunaş
Unde-şi pune mândra mea
Picioarul ei dragalaş,
Chiar deşi s'ar lasa grea,
Nu m'aş plânge, zeu de ea!

Perinuţa de m'aş face
Unde 'nfige puica ace,

Şi dacă s'ar incerca
Să mă 'mpungă cu putere,
Aş răbda acea durere,
Şi 'ncă tot m'aş bucura!

De-aş fi macar hărtioara
Cu care scumpa fetiţă
Işi face buclele sara
Şi o pune prin cosiţă,
Atunci eu cu bucurie
I-aş spune al meu secret
Şi i-aş şopti eu incet
Cât de dragă 'mi este mie.

V. Sturza.

Vocabularul Istriano-roman.

din manuscriptele lui
IOAN MAIORESCU.
(Urmare.)

Ma, ci, dar, ânsă.
măcar, ca la noi.
măcarcă, cu toate că.
machină, plur. *machine*, maşină.
macică, alătura cu *mişă* şi *mişă*, picică, mîţă.
macin, v. *macir*.
macir, a *macira*, *macirat*, a măcina: zic şi *macin*.
maduncă (ital.), cu toate aceste.
mah, (slav.), avânt, în o parte a Ardealului inieptătură.
mai, ca la noi. *Mai bur*, mai buu.
maia, (slav.) mamă. *Mamă* se zice numai în limba pruncilor, ca la Latini; numai în Jeiu se ia ca la noi.
mai-apoi, ca la noi. Mai usitat e ânsă *mai pocle*.
ma'nte şi *mainte* (dar i deabia se aude), mai înainte. *Cea-ma'nte-si*, altăieri, în Schitazza.
mai-pocle, v. *mai-apoi*
mai-puţin, ca la noi.
măiestru, *maestru*, *mestru* şi *maistru*, meşter, maistru.

maioran, măghieran.
mal, plur. *małuri*, deal mic
mamă, v. *maia*.
mănat, v. *mnat*.
manchesc (ital.), lipsesc.
măniat, v. *măniu*.
măniu şi *măriu*, a *mănia* şi *măria*, *măniat* şi *măriat*, ca la noi, S'a *măniat* cu *mire*, s'a *măniat* pe mine.
mănjesec, a *mănji*, *mănjit*, a unge cu ceva gras.
măre, măine.
mare, plur. *mari*, ca la noi ad. mare şi subst. *marca*.
mără, plur. *măre* şi *mărt*, mără.
mărinic, v. *mănc*.
mărit, a *mărita*, *măritat*, ca la noi activ şi reciproc.
măriu, v. *măniu*.
măşg şi *măşg*, v. *căliş*.
maş, plur. *maşe*, în Jeiu, ca la noi.
Ceilalţi zic *budile*.
maşolă, ciocan de lemn, mai.
mănc şi *mărinic*, a *munca* şi a *munca*, *măncat*, a *mănc*. Se conjugă *mănc* sau

mărînc, *mărînci*, *mărîncă*, *măncăm*, etc.
măr, v. *mer*.
'mlatesc, v. *blatesc*.
medved, v. *urs*.
meg, a *mere*, *mers*, a *merge*. Se conjugă: *meg*, *meri* și *mei*, *mere* și *meie*, *merem*, *mereti*, *meg*; am *mers*; voi *merge*. In Schitazza *merg*, a *merge*. Se construiește cu sau fără *a*, d. e. *merge durmi* și *merge a lucra*.
meliu (l muet), *mei*.
mejloc, plur. *mejloce* și *mejlocuri*, mijloc.
mej, plur. *meje* și *mejuri*, in Vald'arsa, miez. *Mejul de pâre*, miezul pânei.
mendulă, migdală.
mărecă, plur. *mărece*, mănecă.
merg, v. *meg*.
merinde, artic. *merinda*. a) mează-zi. (lat. *meridies*), b) mănecarea de mează-zi.
merind, a *merînda*, *merindat*, a prânzi.
meritez, a *merita*, *meritat*, a *merita*.
merliciu, [plur. *merlici*, horbotă, broditură pe marginea vestmintelor.
merlin, plur. *merlini*, morcov.
mer, rar *măr*, plur. *mere*, măr, fructul.
mer, rar *măr*, plur. *meri*, măr, pomul.
mestesc, v. *investesc*.
mestru, v. *măiestru*.
'meș, prescurtat din *imveș*. v. *veș*.
metură, plur. *meture*, măture.
meu, *mea*, *mei*, *mele*, ca la noi.
miez (l muet) in Jeiune, miez. v. și *mej*.
miară, v. *mliare*.
mliară miere. Se zice și *mliare*, *mliară* (l muet), *mniere*.
michiciu, *michice*, mic micuț.
mic, *mică*, plur. *mici*, *mice*, in Schitazza, ca la noi.
mîel, v. *niel*.
mielovăf, (slav.), in Berdo și in Jeiune, stejar.
mîle, plur. *mîli*, (l muet), mișe.
mijesc, a *miji* și *mijè*, *mijit* și *mijeit*, a scânteia, a lumina. a fulgera.
mîl, plur. *mîle*, *mîl*, miliar.
mint, a *minți*, *mințit*, ca la noi.
mire, v. *io*.
mir, a *mira*, *mirat*, a mână (lat. *mino*).
D. e. *miră boii la pășure* sau *pășură*.

misă, plur. *mise* (s mai ca *s*), masă, numai in Jeiune; ceilalți zic *scand*.
misat, a *misa*, v. *visat*.
miscesc, a *miscè* și *mișè*, *misciit* și *mișeit*, a mesteca.
miserie (tonul când pe e când pe al doilea i), *miserie*, ticăloșie.
mișă și *mîșă*, *mișă*, pisică, v. și *măciacă*.
mîșeac, motoc, cotoiu.
'mlatesc, v. *blătesc*.
'mlăticiu, plur. *'mlătîli* (scurtat din *imblăticiu*, de la *imblătesc*, *'mblătesc*, *mlătesc*), ciocan de cuie. v. și *băticiu*.
mnat, mai rar *mănat*, scurtare din *amănat*, târziu.
mniară, v. *miară*.
mniere, v. *miară*.
mniel, v. *niel*.
mole, plur. *moli* (l muet), moale.
molinariu, plur. *molenari*, morar.
mor, a *muri*, *murit*, ca la noi.
moră, plar. *mori*, moară.
moresc, a *morè*, *morit* și *moreit*, a trebui. Se conjugă: *moresc avè*, *morești avè*, *morè avè*, *morem*, *moreți*, *moresc*, *avè*, trebuie să am, trebuie să ai etc.
mort, *moartă*, plur. *morți*, *moarte*, ca la noi.
morte, plur. *morți*, moarte.
movesc și *movez*, a *movè*, *moveit* și *movit*, a mișca.
mrige, art. *mriega*, plur. *mriji*, mreje.
muchetă, plur. *muchete*, mucări.
mucic, v. *mușc*.
muliere (l muet), art. *muliiera*, plur. *muliieri*, art. *muliierile* și mai des *muliierle* muliere.
mul, *mulă*, plur. *muli*, *mule*, a) catăr, b) oameni bastarzi, afătari, prunci aflași (ital. *trovatelli*).
mulg, a *mulge*, *muls*, ca la noi.
munte, plur. *munți*, ca la noi, numai in Jeiune. La ceilalți *brig*.
munt, mult, încă numai ca adverb. Pentru mult ca adjectiv zic *ciudă*.
mușc, a *mușca*, *mușcat*, ca la noi. Zic și *mucic*.
muscă, plur. *musche*, in Schitazza *muscă*.
mustachie, mai des *mustafă*, *mustață*.
mustafă, v. *mustachie*.

murgvă, plur. *murgve* (slav.), dud, mur și fruptele lui.

mușat, frumos, ca și Traco-Românii. Se aude și în Ardeal în acea parte, unde nu e indoeală, că s'au așezat Românii veniți în sec. XIII din Tesalia și Macedonia, dar se zice numai de cătră mame la prunci mici. Trebuie să fi fost usitat și în Moldova, fiind că avem aici pe Petru Mușat.

mut, a *muta*, *mutat*, ca la noi.

mut, *mută*, plur. *muți*, *mute*, ca la noi.

'*investesc*, v. *investesc*.

'*mvēț*, v. *vēț*.

Nap, plur. *napi*, ca la noi.

nasc, a *naște*, *născut*, ca la noi, dar numai la oameni.

nasc, a *naște*, *născut* dar numai la oameni.

nas, ca la noi.

ne, nu, ba. D. e. *Fost-ai în băserică?*

Respuns: *ne*, nu. Propusă și împreunată cu nume și verbi, le dă însemnare negativă, ca la noi. D. e. *putënd neputënd*. V. și *nu*.

neava, *neavo*, *neavă*, omēt, zăpadă, nea.

neavă, v. *neava*.

neavo, v. *neava*.

negru, *neagră*, plur. *negri*, *negre*, ca la noi.

nerist, plur. *neristi*, (stav.), masculin. v. *porc*.

nevestă și *neveastă*, mireasă și nevestă în primele zile după căsătorie.

neveastă, v. *nevestă*.

nî, *nici*. *Nî tu*, *nî el*, *nici tu*, *nici el*.

nici, nimic. *Nu ști nici*, nu știe nimic.

Nici de rev, nimic de rău. *Nimic s'a păstrat* numai în Juiu, dar și aici zic mai totdeauna *nu-i mic*.

nici-unul, nimine. Mai zic și *vre-unul* cu negativ, d. e. *nu ști vlašchi cuvinta ver-unul, cându-i mic*, nimine nu știe vorbi românești, când e mic. *nîel*, *mîel*, și *mînel*, miel.

nimie, v. *nici*.

noi, v. *io*.

nopte, plur. *nopti*, ca la noi. *Podenopte* (*pode* slav.), miază noapte.

nostru, *noastră*, plur. *nostri*, *nostre*, și *a nostru* etc. ca la noi.

nou și *nov*, *nouă* și *novă*, plur. *noi* și *novi*, *noue* și *nove*, nou.

nov, v. *nou*.

nu, numai însoțit de verbi, adverbi, etc.

D. e. *nu-i*, *nu ieri*. Pentru negațiunea singură au *ne*. v. acolo.

nuc, *nuci*, pomul nuc.

nuc, *nucă*, prescurtat din *unuc*, *unucă*, v. *unuc*.

nucă, plur. *nuci* și *nuce*, ca la noi.

nu-i, *nu's*, nu e, nu sunt, se contrage ca în Ardeal și în alte părți. *Nu-i bire*, *nu's acasă*, nu e bine, nu sunt acasă.

nu'mie, vezi *nici*.

numai, adv. *numai*.

nunțe, plur. *nunți*, nuntă.

nu's, v. *nu-i*.

'*investesc*, v. *investesc*.

(Va urma).

Notițe Literare.

Scoalele Săsești din Transilvania. Starea inflorentă a învățământului public în partea săsească a Transilvaniei este în genere cunoscută. Câte-va amănunțimi însă ne vor arăta și mai bine ce valoare pune acel fragment de popor pe învățământ, și anume pe învățământul „primar”, pe acel ce trebuie

să lumineze mintea fie-cărui membru al societății (cp. Ueber den Stand des öffentlichen Schulwesens der evangelischen Landeskirche in Siebenbürgen. Hermannstadt 1873). Cu deosebire de la noua organizare din 1870 datează starea cea vrednică de imitat a învățământului public la Sașii Transilvaniei. Scopul chiar a simplei școli publice (școala sătească) este de a învăța pe copil: Religia și morala; limba mămă cu învățătura cetirei scrierii

și compunerii; socoteala și începuturi de geometrie; elemente de științele naturale, de istorie cu deosebire cea a țerei și constituția acesteia: de asemenea elemente de geografie. Afară de aceste, și cântece, dăsemn, gimnastică sau lucru de mână pentru fete.—Numărul scoalelor săsești în Transilvania este de 260, dintre care 47 cu o clasă, 143 cu două; 43 cu trei, 20 cu patru și 7 cu cinci clase; pentru formarea de profesori la aceste scoale există cinci seminarii. Din 649 de învățători numai 102 mai sunt după sistemul vechiu, adecă de acei ce nu fusese instruiți, ci formați prin practică. Numărul scolarilor era în 1869 (ultima statistică) de 32,820 așa că *nici un copil* din acei ce trebuia să meargă la școală, nu era lipsit de această binefacere. Astfel vine un profesor la 55 de scolari și populația generală săsească fiind de 208,109 suflete, vin *la 6 suflete un copil la școală*. Leafa profesorului, cea mai de jos, este de 250 florini pe an, *casă și încălzit*; altele sunt de 350 și 500 de florini. Afară de aceste școli învățătura secundară e reprezentată prin 5 gimnazii cu 8 clase și două cu câte patru. Din astfel de date s'ar pute trage oare care învățatură, când ne amintim de școlile noastre săsești cu învățători plătiți cu 30 și 50 de franci pe lună, și în care se învăța cel mult a scrie și a ceti—ear pentru desvélirea minții nu se face nimic.

Mișcarea literară în Ungaria în anul 1873 înfățișează o propășire necontestată. Se observă cu deosebire un caracter de serioșitate care arată că se mișcă pe o bază serioasă. Astfel între scrierile periodice se vede între altele o înmulțire însemnată a celor pedagogice. Potrivit cu această mișcare se editează de mai mulți pedagogi o Enciclopedie pentru învățătorii primari. De asemenea în traducerea lucrărilor științifice și literare străine, după o alegere din cele mai bine nimerite se vede mersul sănătos al culturai intelectuale la Unguri. Societatea științelor naturale s'a îngrijit de traducerea geologiei lui Cotta și a originii speciilor de Darwin. Academia luă asupra-i traducerea istoriei grece de Curtius, cea a Romanilor de Mommsen, istoria antichității de Dunker; de asemenea s'a început traducerea dreptului internațional de Bluntschli, prelegerile asupra științei lim-

bistice de Max Müller, logica lui Stuart Mill și viața lui Goethe de Lewes. Deasemene se continuă traducerea lui Maccaulay, Buckle și Lecky. Între opurile originale se însamnă monografia țerei Secuilor de Blasius Orban, istoria Iasygilor și a Cumanilor de Gyarfás, precum și mai multe produse poetice. Literatură romanelor stă din contra foarte pe jos. Dintre opuri literare traduse se ved bucăți din Heine, Moore, Burus, Byron și V. Hugo și câte-va comedii de Molière; nu mai puțin viața un vis de Calderon, don Quixote de Cervantes, Cid de Corneille și poemul lui Lucretius: de Rerum natura.

Reuchlin, Geschichte Italiens, (Leipzig, Hirzel). Cu volumul IV care a eșit de curând s'a terminat însemnata lucrare a autorului asupra istoriei contemporane a Italiei. Acest al patrule volum istorisește evenimentele istorice ale Italiei de la pacea de la Villafranca și reîntrarea lui Cavour în ministeriu până la strămutarea capitaliei la Roma și unificarea Italiei. Pentru ori cine se interesează de marele eveniment al realizării unității italiene, această carte este un izvor neprețuit.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui N. L. Traduceri tăcute după alte traduceri nu publicăm.

D-lui V. St. Atât din toate.

D-lui C. Scr. Amorul a strins toate inimile și făcând o sobă în cer le-a aruncat în lăuntru, ear toate aceste alcătuesc soarele!—Unde mergem cu imaginile poetice?

D-lui C. Crz. Dacă, stând la gura sobei a-ți fi aruncat și poeziile în foc, în ce s'ar fi prefăcut, *chemicamente vorbind*?

D-lui S. G. Ia. Nu au nici un merit de publicațiune în stimabilul meu ziar.

D-lui I. B. *Ai voit să cânti natura
Și te-ai dus, te-ai dus de-a dura!*

Red.

A N U N C I U R I .

Cu numărul din 1 Aprilie incede anul VIII al Convorbirilor Literare. Domnii abonați sunt rugați să-și inoescă abonamentul cât mai curând pentru a nu suferi o intrerumpere in primirea jurnalului.

Abonamentele se fac numai pe un an intreg. Prețul pentru România se urcă la 20 lei noi. Pentru celelalte țeri el rămâne ca in trecut. Abonamentele se fac in Iași la Tipografia Națională, in București la librăria Socec et Comp. și prin provincii la toate biurourile poștale.

De vëndare nu se mai găsesc volumele anilor I, II, și VII, puține mai sunt din anul III. Volumele IV, V, și VI sunt încă de vëndare in Iași la librăria Levandowski. Numere separate din anul VII, afară de 1 și 2 sunt încă de vëndare la Tipografia Națională din Iași.

Domnii care se abonează la librăria Socec et Comp. in București, vor primi regulat prin acea librărie numerele la zi ăntei a fie cărei luni.

In anul VIII redacțiunea va tipări un număr mult mai mare de exemplare, pentru a satisface numărul mai insemnat de abonați ce avem acum.